

HOOFSTUK 1

PROBLEEMSTELLING EN HIPOTESE

1.1 PROBLEEMSTELLING

1.1.1 DIE AGSTE-EEUSE PROFEET JESAJA EN DIE BOEK WAT SY NAAM DRA

Vanaf die vroegste tye van die bestaan van die Christelike kerk is die boek wat die naam van die agste-eeuse profeet יֵשַׁעְיָהוּ בֶן-אָמוֹץ¹ (vgl. Jes. 1:1) dra deur die oorgrote meerderheid lidmate en Bybelnavorsers beskou as die werk van dié profeet

¹ “Jesaja seun van Amos” (tensy anders vermeld, is alle vertalings my eie).

self. In hierdie siening het die talryke verwysings in die Nuwe Testament na die profeet Jesaja waarskynlik geen geringe rol gespeel nie. Blaai 'n mens na die “LOCI CITATI VEL ALLEGATI” in Nestle-Aland (1981:758-762) se *Novum Testamentum Graece*, blyk dit duidelik dat Jesaja een van die Ou-Testamentiese geskrifte is wat heel dikwels deur Nuwe-Testamentiese skrywers aangehaal word om onder meer gesag te verleen aan hulle eie geskrifte.² Dat daar gevolglik so 'n sterk tradisie rondom die outeurskap van Jesaja gegroei het, is te begryp.

Die enkele navorsers wat anders gedink het oor die outeurskap van die boek Jesaja, het aanvanklik hoofsaaklik uit Joodse kringe gekom. Harrison (1977:765) wys daarop dat die tweede-eeuse Joodse skrywer, Moses ben Samuel Ibn Gekatilla, 'n kommentaar op die boek Jesaja geskryf het waarin hy die vroeëre hoofstukke beskou as die werk van die agste-eeuse profeet, maar die latere dele van die boek in die Tweede Tempel Periode plaas. Die bekende Joodse geleerde van die Middeleeue, Ibn Esra, sluit hierby aan deurdat hy Jesaja 40-66 beskou as die pennevrug van iemand anders as dié agste-eeuse profeet (Harrison 1977:765).

Ten spyte van hierdie enkele stemme het die standpunt van een persoon, te wete die agste-eeuse profeet Jesaja, as outeur van die hele boek egter die geldende standpunt

² Hier is nie sprake van aanhalings in die streng sin van die woord nie, aangesien die vroeë skrywers nie noodwendig gedeeltes woordeliks aangehaal het nie, maar eerder gedeeltes uit gesaghebbende dokumente in hul eie woorde weergegee het. Daarby was daar verskillende versamelings gesaghebbende geskrifte wat in verskillende gemeenskappe gebruik is en wat nie almal presies ooreengestem het met die kanon soos ons dit vandag het nie (vgl. Deist 1988:22). Vandaar, onder meer, die verskil tussen die teks soos ons dit in die Ou Testament vind en die Nuwe Testament se weergawe daarvan.

gebly in die kerklike en akademiese hoofstroom van die Christendom vanaf die tyd van die Vroeë Kerk, deur die Middeleeue heen, tot en met die aanvang van die *Aufklärung*. Die verligting met sy klem op die menslike rede, so tekenend van die mondigwording van die Middeleeuse mens, het egter sy invloed ook op die kerklike en teologiese terrein laat geld. Die gevolg was dat, wat die teologie betref, die *Aufklärung* die konteks verskaf het waarin die Bybel, soos sekulêre geskrifte destyds, voortaan op 'n histories-kritiese wyse gelees is.

1.1.2 HISTORIES-KRITIESE NAVORSING EN DIE BOEK JESAJA

Wat die boek Jesaja betref, is dit waarskynlik JC Döderlein wat met sy kommentaar in 1775 die kritiese navorsing op die spoor geplaas het wanneer hy van die veronderstelling uitgaan dat dié boek uit twee duidelik onderskeibare dele bestaan (Snijders 1969:10). JB Koppe en JG Eichhorn sluit in hul navorsing by hierdie siening aan (Harrison 1977:765). In 1821 lei W Gesenius die Jesaja-navorsing 'n tree verder in hierdie rigting wanneer hy van die standpunt uitgaan dat Jesaja 40-66 nie alleen nie-Jesajaans van aard is nie, maar dat dit ook in wese 'n eenheid vorm (Harrison 1977:765). GA Smith (1888 & 1890), E König (1926) en CC Torrey (1928) was onder meer wetenskaplikes wat in hul navorsing by Gesenius aansluiting vind (Harrison 1977:765).

Hier het dit egter nie geëindig nie, want volgens Harrison (1977:766) identifiseer geleerdes soos F Bleek, B Stade en K Budde onderlinge verskille in hoofstukke 40-66

wat hulle oortuig dat dié hoofstukke óók nie die werk van net een outeur kan wees nie.

Hiermee is die weg gebaan vir Bernhard Duhm om in 1892 in sy bekende, veelbesproke en “epoch-making” (Seitz 1991:1) kommentaar, te stel dat Jesaja 40-66 inderdaad uit twee dele bestaan (Duhm 1968). Hy identifiseer in hoofstukke 40-66 die werk van ’n onbekende profeet wat hy Deuterojesaja noem en baken dit af as Jesaja 40-55, asook die werk van nog ’n onbekende profeet wat hy Tritojesaja noem en wat afgebaken word as Jesaja 56-66 (Duhm 1968:14-15, 19, 418 e.v.). Die identifisering van Jesaja 56-66 as die werk van ’n enkele profeet is waarskynlik die mees oorspronklike bydrae van genoemde werk van Duhm (vgl. Zenger 1998:383). Met reg kan Duhm dan ook die krediet ontvang vir dit wat nou beskou word as die klassieke driedeling van die boek Jesaja (Seitz 1991:14).

Op hierdie spoor sou baie navorsers volg, terwyl die standpunte van Duhm verder verfyn, afgerond en uitgebrei is. Teen die laat negentiende eeu was die meeste navorsers oortuig van die resultate van die kritiese navorsing (Childs 1983:317). Dit het onder andere behels dat Jesaja 1-39 beskou is as die werk van ’n voor-eksiliese outeur met baie *ipsissima verba* van die profeet daarin. Jesaja 40-55 is beskou as die werk van ’n onbekende profeet wat gedurende die ballingskap opgetree het, terwyl Jesaja 56-66 gereken is as die produk van ’n na-eksiliese profeet.

Die oënskynlik historiese afstand tussen die drie onderskeie dele speel dus onder meer ’n belangrike rol in die afbakening daarvan. Daar ontstaan dan ook die praktyk

om na die onderskeie dele te verwys as Protojesaja (1-39), Deuterojesaja (40-55) en Tritojesaja (56-66) (Williamson 1994:1), hoewel Jesaja 56-66 se posisie as onafhanklike versameling nooit so sterk gestaan het soos dié van die ander twee versamelings nie (Clements 1985:95-96).

Hierdie driedeling van die boek Jesaja is tot so 'n mate gevestig as die standaardbeskouing onder Ou-Testamentiese navorsers, dat dit aan die begin van die twintigste eeu as vanselfsprekende vertrekpunt in enige Jesaja-navorsing aanvaar is (Childs 1983:317). Dit beteken egter nie dat alle teenstand uit konserwatiewe geleedere daarmee van die tafel gevee is nie.³ Geen nuwe en oortuigende argumente is egter tot nog toe uit dié geleedere gesien nie (Childs 1983:318). Die rol van die Duitse teoloog Bernhard Duhm in hierdie ontwikkeling van die Jesaja-navorsing kan moeilik oorskat word en daarom is dit waarskynlik veilig om te konkludeer dat na die verskyning van Duhm se kommentaar, Jesaja-navorsing nooit weer dieselfde sou wees nie (Zenger 1998:383).

In 'n entoesiastiese navolging van Duhm se driedeling het, oor die algemeen gesien, die meeste navolgers van sy hipotese die geheelprentjie van die boek Jesaja uit die oog verloor; iets wat Duhm self, volgens Seitz (1991:12-14), nie in sy kommentaar doen nie. So byvoorbeeld, het talle navorsers wat in sy spore gevolg het, baie moeite gedoen met die datering van die onderskeie dele van Jesaja, die identifisering van die

³ Harrison (1977:769-774) gee 'n entoesiastiese en oor die algemeen 'n waarderende oorsig van die weerstand teen die kritiese navorsing uit konserwatiewe geleedere.

ipsissima verba van die profeet teenoor latere redaksionele toevoegings, pogings om Deutero- en Tritojesaja te identifiseer, asook 'n soeke na die waarskynlike plekke waar Deutero- en Tritojesaja onderskeidelik sou ontstaan het.⁴ In hierdie proses het die oorgrote meerderheid navorsers egter oog verloor vir die geheelprentjie. Waar Duhm nog gepoog het om in sy identifisering en behandeling van die drie onderskeibare dele die boek Jesaja in sy geheel te verdiskonteer, het die meeste navorsers na hom weinig tot geen erns daarmee gemaak nie (Seitz 1991:14).

Die resultate van bogenoemde navorsing het gevolglik tot 'n haas onhoudbare situasie aanleiding gegee in dié sin dat daar byna geen ruimte meer was vir die eenheid van die boek nie. Daar is soveel klem geplaas op kleiner eenhede dat die geheel uit die oog verloor is. Op dié manier is die boodskap van die boek Jesaja myns insiens tot 'n groot mate verskraal. Dit is onder meer die gevolg van die moeite wat gedoen is met 'n omskrywing van die *Sitz-im-Leben* van elkeen van die drie Jesajas, terwyl die *Sitz-im-Leben* van die geheel in die literatuur grootliks afgeskeep is.⁵ Ons sou dus kon sê dat talle navorsers na Duhm uit die algemeen aanvaarde standpunt dat daar historiese afstand tussen die onderskeie dele in Jesaja is, sonder meer ook 'n redaksionele en komposisionele afstand afgelei het (vgl. Seitz 1991:4-7).

⁴ Vergelyk veral die kommentare in die Bronnelys uit histories-kritiese geleedere.

⁵ Clements (1985:96) verwys byvoorbeeld na die feit dat Deuterojesaja nie alleen in talle kommentaarreekse heeltemal op sy eie in 'n band hanteer word nie, maar selfs wanneer daar 'n kronologiese bespreking van die profete van Israel en Juda gemaak word, word Deuterojesaja heel op sy eie, los van sy literêre konteks bespreek.

Hoe dit ook al sy, aan die einde van die negentiende begin twintigste eeu is die driedelige komposisie van Jesaja tot so 'n mate as die standaardbeskouing gevestig, dat diegene wat nog die komposisionele eenheid van die boek probeer handhaaf het, se standpunte hoegenaamd nie meer ernstig opgeneem is nie (Harrison 1977:769).

Ten spyte van grondige literêr-kritiese navorsing sedert Duhm se kommentaar, het baie van die kritiese vrae egter onbeantwoord gebly en kan daar tot 'n sekere mate van 'n *impasse* in hierdie veld van navorsing gepraat word (Childs 1983:320). Vrae wat gevra word is byvoorbeeld: “Hoe is dit moontlik dat so 'n groot volume literatuur aan 'n Judese profeet uit die agste eeu gekoppel is? Wat is die aard van kontinuïteit tussen dié profeet en sy volgelinge? Het Jesaja se oorspronklike boodskap beide belofte én oordeel behels?” Hierdie en nog talle ander vrae in dié verband, is dikwels in histories-kritiese studies aan die orde gestel, maar is nog nie bevredigend beantwoord nie.

Genoemde *impasse* het daartoe gelei dat daar gedurende die eerste helfte van die twintigste eeu navorsers na vore tree wat poog om uit die literêr-kritiese bane te breek en wyer te dink. Hier kan onder meer Skandinawiese navorsers vermeld word wat na vore getree het met die gedagte aan 'n profetesekool wat rondom Jesaja sou ontstaan en gegroei het en wat op dié wyse kontinuïteit tussen die verskillende tydvakke en vlakke in die boek verseker het (Childs 1983:320). Die gedagte aan 'n profetesekool het egter nooit wye aanhang onder Ou-Testamentici geniet nie en Clements (1982:119-120) slaag daarin om in sy artikel die swakhede van hierdie benadering aan die kaak te stel.

Soos Clements (1982:119), is Williamson (1994:6) ook van mening dat dit aanvanklik S Mowinckel (1946) is wat die idee aan 'n Jesajaanse profeteskoel as vertrekpunt neem en dat DR Jones (1955) en JH Eaton (1959) hierdie gedagtes verder ontwikkel het. Childs (1983:320) wys egter tereg daarop dat Mowinckel, maar veral laasgenoemde twee navorsers, die gedagte aan 'n Jesajaanse skool verder neem deur aandag te gee aan tradisies en tradente. Deur te fokus op die tradisies van Jesaja van Jerusalem en diegene vir wie daardie tradisies belangrik genoeg was om dit te koester en te verkondig, kom die godsdienstige konteks van dié tradisies meer onder die soeklig (Childs 1983:320).

In 'n sekere sin is hierdie standpunt egter maar net 'n aanpassing van die tradisionele gedagte, naamlik dat die eenheid van die boek geleë is in die outeur, al is dit by Mowinckel en sy geesgenote 'n kollektiewe outeur. Uit genoemde artikel van Clements (1982:120) blyk die probleem egter nie vir hom soseer te lê in die hipotese van 'n sogenaamde Jesajaanse skool van dissipels nie, maar eerder in die aanname dat die eenheid van die boek Jesaja op die een of ander wyse verband hou met 'n eenheid in outeurskap.

Vanuit *Traditionsgeschichtliche* geledere het daar ook nuwe bydraes gekom. Wat Jesaja-navorsing betref, het dit beteken dat daar veel meer klem gelê is op 'n ondersoek na die aard en omvang van daardie tradisies onderliggend aan Protojesaja. In dié verband kan Gerhard von Rad se werk as voorbeeld dien. So byvoorbeeld, kom hy na 'n deeglike bespreking van tradisies (Von Rad 1982:155-175) tot die gevolgtrekking dat die Sion- en Dawid-tradisie die twee tradisies is waarop Jesaja se

ganse prediking gebaseer is (Von Rad 1982:174). Hierdie gedagte sou deur latere navorsers opgeneem en verder uitgebrei word.

1.1.3 REAKSIE OP DIE HISTORIES-KRITIESE BENADERING UIT KONSERWATIEWE GELEDERE

Soos verwag kan word, het die resultate van die histories-kritiese metode in die algemeen met felle teenstand te doen gekry uit sowel akademiese as kerklike kringe (Le Roux 1993:49). Daar is nie alleen teen die metode en resultate daarvan te velde getrek nie; eksponente van dié metode is verdag gemaak as sou hulle ondermyners van die Skrif se gesag wees en ook somer van die Christelike geloof in die algemeen (Deist 1994:92).⁶ Hierdie lot het ook diegene getref wat hulle met Jesajavorsing besig gehou het.

Wat die boek Jesaja betref, het genoemde reaksie beteken dat daar krampagtig vasgeklou is aan die agste-eeuse profeet as outeur van die hele boek. Talle kommentare, artikels en ander boeke het die lig gesien waarin dié standpunt sterk verdedig is. Harrison (1977:769-772) noem onder meer in dié verband J A Alexander en R Stier uit die negentiende eeu en G L Robinson, J J Lias, J Ridderbos en A Kaminka uit die twintigste eeu.

⁶ Dat dit reeds van vroeg af die lot van navolgers van die histories-kritiese metodes was, sien ons in die lewens van onder andere Baruch de Spinoza en Richard Simon (Soggin 1989:6).

Sommige navorsers het in hul kritiek inderdaad swak plekke in die histories-kritiese metode geïdentifiseer, terwyl daar, heel tereg ook, op die verskraling van die boodskap van die boek deur dit so te versnipper gewys is.⁷ Met sulke kritiek is daar nie fout te vind nie en daar behoort daarvan kennis geneem te word. Die probleem is egter die rigting waarin daar opgegaan is as reaksie teen die resultate van die historiese kritiek, te wete 'n fundamentalistiese teruggrype na wat die indruk skep van 'n ampse voorwetenskaplike benadering tot die Skrif.

Die indruk is egter dat die standpunt van behoudende navorsers nie regtig 'n groot impak op akademiese gebied in sy geheel gemaak het nie, hoewel dit steeds in konserwatiewe akademiese, maar hoofsaaklik kerklike kringe gehandhaaf word. Ons sit dus met 'n situasie waar daar geldige kritiek opgegaan het vanuit daardie kringe wat die historiese kritiek teengestaan het. Self kon hulle egter geen bevredigende bydrae lewer om daardie swakhede wat blootgelê is, te ondervang nie. Meer bevredigende bydraes sou eers op die tafel geplaas word met wat, baie breed gesien, beskryf kan word as nuwe literêre benaderings⁸ tot die Ou Testament.

⁷Sien byvoorbeeld Harrison (1977) en Childs (1983) in dié verband.

⁸ In 'n onlangse werk baken Exum & Clines (1993) enersyds die terrein van die nuwe literêre benaderings af en bied dan 'n aantal essays van verskillende navorsers aan as illustrasies van werk wat op dié terrein gedoen is.

1.1.4 DIE HISTORIES-KRITIESE BENADERING: BOUSTENE VIR NUWE BENADERINGS

Dit is maar eers in die latere deel van die twintigste eeu en dan veral die laaste aantal jare dat werklik nuwe bydraes gemaak word wat enersyds krities is oor talle benaderings uit histories-kritiese kringe, maar andersyds ook bou op sommige van die benaderings se resultate. Daar is, soos wat die geval met Duhm se kommentaar was, al meer navorsers wat in hul navorsing poog om die eenheid van die boek Jesaja nie uit die oog te verloor nie (Zenger 1998:383). Beide Seitz (1991:18 e.v.) en Williamson (1994:5 e.v.) sluit OH Steck by hierdie groep in. In sy bekende werk oor Jesaja 35 stel Steck (1985) dat dié hoofstuk 'n redaksionele brug vorm tussen eerste en tweede Jesaja en dat die aanvanklike redaksionele werk aan die einde van, of kort ná, die Persiese tyd geplaas kan word.

Ook Barth (1977) kan nog in hierdie kategorie behandel word (sien Seitz 1991:19). Sy bydrae lê veral in Jesaja 1-35 en die gedagte aan 'n omvangryke Assiriese redaksie van die boek in die tyd van koning Josia van Juda (sien veral Barth 1977:203 e.v.). Dit gee daartoe aanleiding dat hy ook nadink oor die vraag na die voortgaande groei van die boek Jesaja (Barth 1977:298). Kortom, hoewel genoemde twee Ou-Testamentici steeds histories-krities en dan met name *Redaktionsgeschichtlich* te werk gaan, word daar rekening gehou met die moontlikheid van groter literêre en komposisionele eenheid.

Dit is egter navorsers soos PR Ackroyd, RE Clements en R Rendtorff⁹ wat die krediet moet kry dat hulle die eintlike aanvoorwerk gedoen het wat tot gevolg gehad het dat daar tans 'n hele geslag Ou-Testamentici is wat in hul navorsing, indien nie volledig nie, dan ten minste tot 'n groot mate, fokus op die eenheid van die boek Jesaja as geheel.¹⁰ Belangrik egter is om raak te sien dat dit nie maar bloot 'n teruggryp is na die ou fundamentalistiese standpunt van Jesaja, die agste-eeuse profeet, as enigste outeur nie. Eerder word die teks in sy geheel as vertrekpunt geneem, maar dan met inagneming van die resultate van die histories-kritiese navorsing in die algemeen (Melugin & Sweeney 1996:13-14).

Die invloed van die kant van die strukturalisme, die nuwere literêre benaderings, met inbegrip van die leser-respons kritiek en die kanoniese benadering is ook duidelik te bespeur in nuwere navorsing. Dit alles hou verband met die nuutste neiging onder talle navorsers om eerder sinkronies as diakronies te werk te gaan; die sogenaamde immanente lees van die teks is vir hulle belangrik. Die teks in sy “finale vorm” word beklemtoon en nie soseer die voorgeskiedenis daarvan nie. Daarom word die eenheid van die boek gesoek op die vlak van intratekstuele relasies (vgl. bv. Clements 1985:95-113) of die geïmpliseerde leser (vgl. bv. Conrad 1991:31), eerder as op die vlak van outeurskap.

⁹ Al drie het talle publikasies die lig laat sien, waarvan talle in hierdie studie geraadpleeg is (vgl. die Bronnelys).

¹⁰ Vergelyk Melugin se inleiding wat 'n bondige *Forschungsgeschichte* bied oor Jesaja-navorsing gedurende die laaste ongeveer kwart van die twintigste eeu (Melugin & Sweeney 1996:13-29).

Een van die beste onlangse voorbeelde is waarskynlik die werk van O'Connell (1994). Hy gaan op soek na die vorm en retoriek van die hele boek Jesaja en kry dit dan, volgens hom, ook. Hy kom tot die gevolgtrekking dat Jesaja uit 'n reeks asimmetriese konsentriese strukture bestaan wat in 'n geïmpliseerde lyn van argumentasie gerangskik is (O'Connell 1994:20-21). In sy geheel is die boek Jesaja 'n "verbondsredetwis", bestaande uit sewe groter literêre eenhede waarin daar 'n geleidelike progressie is. Na sy oordeel is dit die werk van 'n sesde-eeuse outeur/redaktor en is dit ontwerp om 'n reaksie van spyt op sonde en begeerte om met Jahwe versoen te word, by die hoorders/lesers op te roep (O'Connell 1994:235-237). Die struktuur van die boek is dus nie toevallig nie, maar beplan.

'n Artikel waarin Carr (1993:61-80) aan die hand van verskeie argumente oortuigend aantoon dat dié benaderings ook maar hul tekortkominge het, kan ook op genoemde werk van O'Connell van toepassing gemaak word. Die eenheid of samehang is nie altyd so waterdig as wat voorstanders van die nuwere metodes dit wil hê nie. So, byvoorbeeld, sou 'n mens aan O'Connell kon vra of dit moontlik is om alle tekste binne Jesaja 1-66 werklik so maklik in sy skema in te pas? En dan ook, is dit Jesaja se inherente struktuur, of is dit O'Connell se eie skepping?

In sy konkluderende refleksie toon Carr (1993:79) veral aan dat die soeke na 'n strukturele en literêre eenheid of samehang in die teks en die absolute vertroue dat dit wel daar is, ons ook weer kan laat oog verloor vir die ryke pluraliteit en verskeidenheid wat in Bybelse tekste aanwesig is. Wat Jesaja spesifiek betref, is die redaksionele proses waarskynlik nog meer kompleks as wat tot nou toe aanvaar is en

kan 'n mens selfs dink in terme van verskeie redaktors wat hul idees van die makrostruktuur van die boek in Jesaja ingedra het (Carr 1993:77).

Die winspunt van hierdie benaderings is dat dit steeds rekening hou met, ten minste sommige, resultate van die histories-kritiese navorsing; trouens, hedendaagse navorsers sal moeilik daaraan kan ontsnap. Daarom word daar in hierdie studie by die nuwere navorsing aangesluit, maar dan met die oortuiging dat alle navorsing wat sedert die negentiende eeu gedoen is en in die toekoms nog gedoen sal word, nog vir baie jare nie die histories-kritiese resultate buite rekening sal kan laat nie. Verder is die oortuiging hier dat die sinkroniese en diakroniese benaderings nie teenoor mekaar hoef te staan nie, maar mekaar eerder aanvul en dat meer erkenning hieraan in die eksegetiese proses gegee moet word. Rendtorff (1996:32-49) wys in 'n artikel tereg daarop dat een van die belangrikste punte op die agenda van Jesaja-navorsing die verhouding tussen die sinkroniese en diakroniese benaderings tot die teks behoort te wees en by hierdie veronderstelling wil die onderhawige studie aansluit.

1.2 HIPOTESE

Na Duhm se aanvoorwerk het daar letterlik 'n beweging aan die gang gekom waarin die drie dele waaruit Jesaja sou bestaan radikaal losgemaak is van mekaar. Daar is gepoog om Proto-, Deutero- en Tritojesaja elkeen volledig op sy eie bene te laat staan deur hulle waterdig van mekaar af te grens. Raakpunte tussen die drie dele is

hoofsaaklik hanteer as *glosse* of die lukraak redaksionele insette van die finale redaktor(s) wie se bydraes op 'n stadium in die navorsingsgeskiedenis as minderwaardig beskou is.

Ten spyte van die soms swak argumentasie en dikwels onbevredigende oplossings wat aan die hand gedoen is om die talle raakpunte te verklaar, het die histories-kritiese beweging in belangrikheid en populariteit gegroei. Dit het inderdaad 'n nuwe, sou ek kon sê tweede, dimensie verleen aan die interpretasie van die teks; 'n interpretasie wat ons kennis oor die tyd van die agste-eeuse profeet Jesaja, maar ook dié van die eksiliese en na-eksiliese profete baie verruim het. Die histories-kritiese metodes het die grondwerk gedoen wat veral die *redaktionsgeschichtliche* navorsing betref. Talle navorsers wat die nuwere metodes toepas sou later sterk steun op dié resultate.

Met die opkoms van die strukturalisme en die nuwe literêre en kanoniese benaderings is daar baie sterk klem gelê op die eenheid van die teks. Daar is sterk argumente gevoer vir die lees van die boek as 'n literêre eenheid. Hoewel daar nie sprake is van 'n teruggryp na die standpunt dat die agste-eeuse profeet, Jesaja seun van Amos, die outeur van die hele boek is nie, is die algemene beskouing onder hierdie navorsers dat die bedoeling van die finale redaktor(s) was om die werk as 'n literêre eenheid aan te bied en dat daar in hierdie eenheid 'n bepaalde boodskap opgesluit is. Die gevoel is dat die drie dele nie toevallig bymekaar gevoeg is nie, maar dat die finale redaktor(s)

met hierdie boek in sy geheel 'n bepaalde boodskap aan die hoorders¹¹ van destyds wou oordra. Dit is dus vanselfsprekend dat die redaktor(s) in hierdie geleedere weer positief bejeën is. Hulle is as kreatiewe mense beskou met besondere teologiese insigte (Melugin & Sweeney 1996:15).

In hierdie sinkroniese benaderings word daar in besonder, maar nie uitsluitlik nie, gesteun op intertekstuele relasies binne die boek Jesaja in sy geheel. Selfs dit wat in histories-kritiese geleedere tradisioneel beskou is as duidelike breuke en/of interpolasies, word hier nie hanteer as *glosse* of redaksionele slordigheid nie. Veel eerder word dit beskou as doelbewuste planmatige en gestruktureerde redaksionele versorging wat bydra tot die boodskap van die boek in sy geheel.

Hierdie benaderings het tot gevolg gehad dat die jarelange aanvaarde standpunt dat daar 'n waterdigte skeiding tussen Proto-, Deutero- en Tritojesaja bestaan, nie meer so wyd aanvaar word nie. Die raakpunte tussen die drie dele staan nou baie meer op die voorgrond en dan as doelbewuste raakpunte. Op dié wyse het die sinkroniese benaderings as 't ware 'n derde dimensie¹² geopen tot die verstaan van die boek Jesaja.

¹¹ Dit spreek vanself dat hierdie hoorders nie dieselfde is as dié van die agste-eeuse Jesaja nie. In die historiese navorsing sal daar weer teruggekom word na hierdie punt.

¹² Wanneer ek hier praat van 'n tweede en 'n derde dimensie wil ek nie daardeur die nuwere literêre en kanoniese benaderings bo die histories-kritiese benaderings plaas nie. Dit is alleen maar bedoel as aanduiding van hoe navorsing kan lei tot 'n ruimer verstaan van die oorgelewerde tekste.

As hipotese word dan nou gestel dat:

- die tradisionele skeiding tussen Proto-, Deutero- en Tritojesaja nie so waterdig is as wat daar oor die algemeen onder histories-kritiese navorsers aanvaar word nie;
- daar wel 'n bepaalde relasie tussen die drie dele bestaan, maar dat die omvang en aard van die relasies nie so duidelik is as wat voorstanders van die sinkroniese benaderings tot die teks dit wil hê nie; en
- 'n sinkroniese en 'n diakroniese benadering in die eksegetiese proses nie teenoor mekaar gestel moet word nie, maar eerder komplementêrend aangewend moet word.

Die hipotese gaan aan die hand van Jesaja 38 en 39 getoets word¹³.

¹³ Oor dié keuse later meer.

HOOFSTUK 2

VOORONDERSTELLINGS EN WERKWYSE

2.1 KONTEKS EN APRIORI

Wetenskaplike teksuitleg of eksegesi het een doel voor oë, naamlik om die teks te verstaan (Deist & Vorster 1986:8). Om die teks te verstaan, is dit nodig om met 'n kritiese bril na die teks te gaan. Daar moet die kritiese bewussyn wees dat daar agter die teks wat gelees word en die eksegeet wat lees, 'n geskiedenis lê wat die verstaansproses beïnvloed. Daar moet verder die bewussyn wees dat die eksegesi binne 'n konfessionele kring plaasvind waarin daar die verwagting leef dat God vandag nog deur sy Woord mense aanspreek. Steek stel dit só:

Daß das biblische Gotteswort auch heute lebendig und menschnah zur Sprache kommt, ist das *Ziel* aller theologischen Arbeit (Steck 1989:1).

Die teks waarom dit in hierdie studie gaan, naamlik Jesaja 38-39, het 'n geskiedenis van mondelinge oorlewering, totstandkoming, oordrag en redigering wat baie kompleks is (Kaiser 1984:223) en in 'n groot mate aan die hedendaagse leser onbekend is. Meer nog: hierdie prosesse het hulle, wat die 21ste-eeuse Westerling betref, binne 'n vreemde sosiale, kulturele, godsdienstige, filosofiese, ekonomiese geografiese en staatkundige agtergrond voltrek. Die mense wat met en in die teks na ons toe kom, het byvoorbeeld eeue gelede in 'n wêreld geleef wat ons in algemene terme as Mediterreens of selfs as Oosters kan tipeer. Daarby is hul geskrifte in vreemde tale, te wete Hebreeus en Aramees, aan ons oorgelewer. Ons sou hul ekonomie kwalik kapitalisties kon noem, terwyl hul staatsbestel eerder monargies as demokraties was. Dit alles maak 'n grondige kennis van die konteks van Jesaja vir die 21ste-eeuse leser uiters belangrik.¹⁴

Uit navorsing is dit verder duidelik dat die teks geleidelik tot stand gekom het in 'n reeks kontekste wat die verstaansproses verder kompliseer.¹⁵ Daar is die konteks van die hoorders van die sogenaamde *ipsissima verba* van die agste-eeuse profeet, die eksiliese, en na-eksiliese konteks, die konteks van die boek Jesaja in sy geheel, dié

¹⁴ Om 'n oorsigtelike idee van die verskille tussen ons wêreld en dié van die mense van die Ou Testament te kry, kan 'n werk soos die van Matthews & Benjamin byvoorbeeld geraadpleeg word (1995:xiii-xx).

¹⁵ Vergelyk, onder andere, die "Inleidings" op die Ou Testament wat genoem word in die Bronnelys aan die einde van hierdie studie.

van die Hebreuse kanon en uiteindelik ook die Christelike kanon waarbinne hierdie studie homself tuis vind.¹⁶

Dit beteken dat dele van Jesaja en uiteindelik ook die boek self in hierdie studie ver buite die gehoor waarvoor dit aanvanklik bedoel was, geplaas is. In elkeen van die kontekste is en word daar met nuwe of ander oë daarna gekyk en is dit geïnterpreteer binne die konteks van 'n betrokke leser(s) en sy/haar/hul bepaalde tydvak.

Sowel hierdie, as die eie persoonlike wordingsgeskiedenis as eksegeet en as mens, gelowige mens, behoort in 'n eksegetiese studie soos hierdie verreken te word. Die eksegeet se eie opvattinge, geskiedenis, persoonlikheid, wêreldbeskouing, en so meer speel onteenseglik 'n rol in sy/haar verstaan van 'n bepaalde teks (Deist 1980:32-38). Hieroor hoef die eksegeet nie skaam te wees nie, want eksegetiese arbeid is per slot van rekening deursigtige arbeid. Soos wat eksegetiese metodes deursigtig behoort te wees (Steck 1989:5), behoort die eksegeet se breër vooronderstellinge ook deursigtig te wees. In hierdie opsig is selfkennis en eerlikheid onontbeerlik.

Navorsing word ook nie in 'n vakuum gedoen nie. Ander navorsers was voor my besig met Jesaja 38-39 en ander is steeds daarmee besig. Die navorser is en word steeds vanuit hierdie oord beïnvloed. Met ander woorde, ook die

¹⁶ Vergelyk byvoorbeeld Clements (1985:97) in verband met die verskil in literêre en historiese konteks.

Forschungsgeschichte van 'n bepaalde teks vorm deel van enige navorsers se vooronderstellings en ook dit moet as vertrekpunt erken word.

Die verantwoordelike optrede vir die skrywer van 'n studie soos hierdie is dus om homself/haarself nie alleen te vergewis van die geskiedenis van die teks onder bespreking nie, maar om homself/haarself ook te verantwoord ten opsigte van die eie persoonlike vooronderstellings. Dit word dan nou gedoen met die wete dat ook dié 'n heel subjektiewe kyk na die eie vooronderstellings is.

2.2 TWEE PERSPEKTIEWE: “SLAGOFFER” VAN DIE OU-TESTAMENTIESE WETENSKAP IN SUID-AFRIKA

Uit die bespreking in Hoofstuk 1 van hierdie studie het dit duidelik geblyk dat daar in die navorsing met twee perspektiewe deeglik rekening gehou sal moet word, te wete 'n historiese perspektief en 'n literêre perspektief. Ons sou ook kon praat van onderskeidelik 'n diakroniese en 'n sinkroniese benadering. Die historiese perspektief moet verreken word omrede die boek Jesaja die geskiedenis as vertrekpunt neem, terwyl die oorlewering, versameling en kanonisering van die boek binne die geskiedenis voltrek is (vgl. o.a. Venter 1989b:534 in die verband). Aan die ander kant kan die literêre perspektief weer nie nagelaat word nie, omdat die boek in letterkundige vorm na ons toe kom.

615429477
i16027917

Daar is egter 'n tweede en heel subjektiewe en persoonlike rede waarom daar in die onderhawige studie op hierdie twee perspektiewe gekonsentreer gaan word. Aan die een kant is daar by my 'n diep historiese bewussyn en voorliefde vir geskiedenis. Hierdie liefde vir die historiese en wat hierdie studie spesifiek betref, die breër historiese bedding van die Bybel as geloofsdokument, is hoofsaaklik die gevolg van talle werke van professor Ferdinand Deist, wetenskaplik én populêr, wat op my as persoon 'n blywende indruk gemaak het. Dit is aangewakker deur die lesings van professor Jurie le Roux aan die Teologiese Fakulteit, Afdeling B van die Universiteit van Pretoria. Hoofsaaklik aan die hand van hierdie twee here, sowel direk as indirek, is ek oortuig van die onontbeerlike van die historiese perspektief binne die verstaansproses. My liefde en keuse vir die histories-kritiese metodes het ek, onder andere, aan hulle te danke.

Aan die ander kant is ek die produk van 'n bepaalde teologiese fakulteit, met name die Teologiese Fakulteit Afdeling B van die Universiteit van Pretoria en dan heel spesifiek met professor Willem Prinsloo as voorgraadse dosent en later aanvanklike promotor¹⁷. Genoemde fakulteit het onder die sterk leiding van Prinsloo en andere, bekend geword vir sy klem op 'n sinkroniese benadering tot die teks en dan veral in die vorm van struktuuranalise. Dat daar uit hierdie stal studente Suid-Afrika en die wêreld ingestuur is wat eksponente by uitnemendheid van die struktuuranalise

¹⁷ Professor Riempies Prinsloo is oorlede voordat ek my studies voltooi het.

geword het (Le Roux 1993:32, 229-232)¹⁸ is voorwaar prysenswaardig en vul mens met 'n gevoel van trots. Trots dat jy een van die bevoorregtes was om onder sulke bekwame hande as eksegeet gevorm te word.

Dit spreek vanself dat jy as student van die Ou Testament nooit sal kan ontsnap aan dié invloede nie. Dat dit sy merk in 'n mindere of meerdere mate op jou laat, is onvermydelik. Daarom kan dit nie anders nie dat hierdie studie ook 'n literêre karakter sal hê waarin die sinkroniese dimensie van die teks ook 'n rol sal speel. Die teks soos dit vandag voor die eksegeet lê, mag nie aan die eksegeet verbygaan nie en daarom sal ook dit 'n invloed op my navorsing hê.

2.3 EKSEGETIESE METODE

Navorsing het aan die lig gebring dat die histories-kritiese metodes belangrike perspektiewe ten opsigte van die verstaan van die boek Jesaja geopen het. Dieselfde navorsing toon egter ook dat daar tekortkominge in hierdie metodes is wat maak dat daar ook na ander weë gekyk moet word. Die bedoeling is egter nie om historiese navorsing van die tafel te vee nie, maar om eerder, met inagneming van die sterk en swak punte van die metodes, 'n eie standpunt in verband met die historiese bedding van die teks te formuleer.

¹⁸ Ek het bewus geword van die impak en invloed van my eertydse promotor, maar ook die werk van Ferdinand Deist en die lesings van Jurie le Roux op my lank voor ek Le Roux se *A Story of two Ways* gelees het. Le Roux se boek het hierdie bewussyn op 'n besondere wyse verwoord en bevestig.

Teen hierdie agtergrond gaan daar dan gefokus word op die teks in sy huidige vorm - die sogenaamde *finale teks*. Die klem sal in besonder val op die *Gattung* van die teks en die lig wat dit werp op 'n interpretasie van die teks. Daar sal gelet word op die struktuur asook intertekstuele relasies in die teks. Dit is die strukture en relasies binne Jesaja 36-39¹⁹ self, maar ook die verhouding tussen dié eenheid en die res van die boek Jesaja. Daar sal aangetoon word dat ook hierdie benaderings maar hul tekort kominge het en dat baie van die sogenaamde relasies en strukture wat aangetoon word, nie so voor die handliggend is as wat sommige voorstanders wil voorgee nie.

Hierdie studie maak dus ook op die terrein van die Ou-Testamentiese metodologie met die Suid-Afrikaanse debat as konteks 'n geringe bydrae. Die vraag of 'n mens in sy benadering tot die teks reg kan laat geskied aan sowel 'n historiese as 'n literêre perspektief, is hier aan die orde. Die apriori van hierdie studie is dat 'n mens dit wel kan doen, sonder om daarmee die absolute gespesialiseerdheid van beide perspektiewe te relativer.²⁰ Insgelyks word toegegee dat daar wel detailaspekte by beide perspektiewe in so 'n benadering in die slag mag bly. Dit moet egter uiteindelik beoordeel word in die lig van dié studie in sy geheel.

¹⁹ Hoewel daar in hierdie studie, soos vroeër vermeld en later meer breedvoerig gemotiveer sal word, gefokus word op Jesaja 38 (uitgesonder die sogenaamde gebed van Hiskia) en 39, word die volledige verhaalkompleks, te wete 36-39 wel aan die orde gestel. Enersyds word Jesaja 36-39 in sy huidige vorm aangebied as een verhaal en vorm dit 'n duidelik afgebakende eenheid. Andersyds vorm dit die onmiddellike konteks van Jesaja 38 en 39 (sien Hoofstuk 5).

²⁰ Die opmerking wat Exum & Clines (1993:15) in verband met die nuwe literêre benaderings maak, wil ek graag op my studie van toepassing maak: "In a post-modern world, there is no centre, no standing-place that has rights to domination, no authority that can manage or control what is to count as scholarship. No one, therefore, need lose sleep over the existence of methodologies that are unfamiliar, uncongenial, or questionable, nor about their incapacity to participate in every new approach".

2.4 WERKSWYSE

Wat die struktuur van hierdie navorsing betref, beteken dit dat die historiese bedding wat in Jesaja 36-39 'n rol speel, eerste nagespeur word. Sake soos die politieke, godsdienstige en sosio-ekonomiese omstandighede van die gegewe tyd word aan die orde gestel. Die gevolge hiervan vir die volk van God op die verskillende lewensterreine, sal 'n belangrike komponent van hierdie deel van die studie uitmaak. Dit is spesifiek die agste-eeuse konteks wat grondig ondersoek word omrede die skrywer/redaktor(s) van Jesaja die gebeure wat in Jesaja 36-39 afspeel spesifiek in dié tydgleuf plaas.²¹

Vir dié doel is dit egter nie alleen Jesaja 36-39²² wat as bron geld nie. Wat die Ou Testament betref, hou 2 Konings 18-20, asook 2 Kronieke 32:1-31 direk verband met Jesaja 36-39. Trouens, op enkele uitsonderings na, stem Jesaja 36-39 en 2 Konings 18-20 woordeliks met mekaar ooreen.²³ Na hierdie ooreenkoms en ook die moontlike verband tussen hulle, sal daar meermale in die studie verwys word. Daarby wys Hayes & Hooker (1988:72) daarop dat Jesaja 15-33 na alle waarskynlikheid ook afspeel teen die agtergrond van Hiskia se regeringstyd, maar dan met die volgorde 15-18, 28-33 en 19-27.

²¹ Sien Hoofstuk 3.

²² Uit die aard van die saak sal 1QIsa^a en die LXX saam met MT in die detailsegeese hanteer word. Veral 1QIsa^a, maar ook die LXX word in Hoofstuk 5 meer breedvoerig aan die orde gestel.

²³ Vergelyk Wildberger se *Synoptischer Vergleich* van die twee gedeeltes (1982:1484-1495).

Wat 2 Kronieke betref, sal daar in hierdie studie net daarvan kennis geneem word, terwyl dit nie op dieselfde wyse as 2 Konings aan die orde sal kom nie, aangesien dit op 'n ander manier fokus op Hiskia se regeringstyd. In 2 Kronieke begin die vertellings aangaande Hiskia reeds in Hoofstuk 29 en strek dit tot aan die einde van Hoofstuk 32. Hiskia se godsdienstige hervormings en rykdom kom byvoorbeeld hier meer omvattend aan die orde, terwyl die gebeure waarvan Jesaja 36-39 vertel in slegs een hoofstuk afgehandel word.²⁴

Wat ons as Protestante se kanon betref, moet daar ook kennis geneem word van ander profetiese werke, soos byvoorbeeld Miga, wat as tydgenote van Jesaja gereken word, wat moontlik lig kan werp op die tema onder bespreking²⁵. Laastens, wat die Katolieke kanon betref, kan daar ook na Ben Sirag verwys word waar daar in Hoofstuk 48:17-25 'n bondige weergawe is van Hiskia se regeringstyd en spesifiek ook 'n verwysing na Sanherib se beleëring van Jerusalem (Rahlfs 1979:464-465). Dié betrokke gedeelte skep egter die indruk dat dit eerder aansluit by Kronieke se evaluering van koning Hiskia van Juda se regeringstyd.

Die mense van wie die Bybel vertel, het nie in isolasie geleef nie. Hulle was deel van die geskiedenis van 'n bepaalde deel van die wêreld op 'n gegewe tyd en is daarom deur gebeure van hul tyd geraak, soms in 'n mindere mate, maar dikwels ook in 'n

²⁴ Childs (1967) gee in sy werk aandag aan Kronieke se weergawe van Hiskia se regeringstyd, terwyl Vaughn (1999) se werk as 'n meer resente voorbeeld op die gebied dien vermeld te word.

²⁵ Vergelyk byvoorbeeld die werk van Stansell (1988).

meerder mate as wat meermale toegegee word. Dit beteken dat ander gegewens (hoofsaaklik tekste en ander argeologiese vondste) wat uit dié tyd dateer ook bestudeer moet word. Wat die agste eeu voor Christus betref, is dit veral tekste en muurpaneel²⁶ wat uit die verskillende paleise van die Assiriese konings opgegrawe is wat van toepassing is en dan met name die annale van die Assiriese en Babiloniese konings.²⁷ Na dié tekste sal daar dan ook meermale verwys word, of daaruit aangehaal word. Die toepaslike Bybelgedeeltes, saam met laasgenoemde, geld as primêre bronne vir hierdie studie. Bogenoemde onderwerpe word in Hoofstuk 3 en Hoofstuk 4 aan die orde gestel.

Sodra die agste-eeuse konteks deeglik uitgestippel is, word daar meer spesifiek gefokus op die teks van Jesaja en dan veral in detail na die afgebakende teks. Hier sal aandag gegee word aan die makrostruktuur, mikrostruktuur, literêre konvensies, intratekstuele relasies, en so meer. Daar sal detailksegeese van toepaslike gedeeltes gedoen word wat beteken dat veral die Ou-Testamentiese teks hier deeglik bestudeer sal word met inbegrip van tekskritiek. In hierdie deel van die studie kom sekondêre bronne soos kommentare, inleidings op Jesaja, teologieë van die Ou Testament en ander monografieë egter ook aan die orde en dien as gespreksgenote vir die eksegeet. Hierdie deel van die studie kom in Hoofstukke 5 tot 7 onder die loep.

²⁶ Vergelyk onder andere Cornelius (1989) se artikel oor die belangrike bydrae van die muurpaneel tot die breër historiese agtergrond van die Ou Nabye-Ooste.

²⁷ In hierdie studie word hoofsaaklik van ANET (Pritchard 1950) gebruik gemaak.

Nadat die teks in die historiese konteks bestudeer is waar die redaktor(s) van Jesaja dit geplaas het en daar in fyn besonderhede gekyk is na die teks van Jesaja, maar dan veral Jesaja 38 en 39, word die leser terug gestuur na die historiese konteks. Nou egter die historiese konteks van die geïmpliseerde gehoor van Jesaja 36-39 wat in Hoofstuk 8 van hierdie studie aan die orde kom. Ten slotte word daar in Hoofstuk 9 van hierdie studie 'n aantal konklusies getrek. Die resultate van hierdie studie word saamgevat en vergelyk met die hipotese wat in Hoofstuk 1 gestel is en eie gevolgtrekkings word aan die hand daarvan gemaak. Op hierdie wyse word daar vasgestel of die oogmerke wat aan die begin van hierdie studie gestel is, wel bereik is.

Navorsing geskied nie maar net ter wille van navorsing nie. Te meer nog 'n studie soos hierdie wat aan 'n kerklike teologiese fakulteit verbind is. Ek is van mening dat 'n studie soos hierdie, hoewel dit primêr 'n akademiese studie is en wil wees, tog ook op die kerklike terrein 'n bydrae behoort te lewer. Teologie behoort immers nie slegs ter wille van teologie beoefen te word nie. Teologiese navorsing behoort steeds by te dra tot 'n ruimer verstaan van die Bybel wat in die kerk alom die Woord van God genoem word. Daarom sal daar in die laaste hoofstuk van hierdie studie gefokus word op 'n boodskap van die afgebakende teks met die hoop dat dit tog in 'n mate sal bydra tot 'n beter verstaan van sodanige teks, maar dan ook meer algemeen tot die boek Jesaja in sy geheel. Vir dié doel sal die navorsingsresultate van hierdie studie geïntegreer word.

HOOFSTUK 3

DIE AGSTE EEU IN DIE OU NABYE-OOSTE

- 'N HISTORIESE OORSIG

3.1 INLEIDING

Reeds die opskrif van hierdie hoofstuk kan by die leser ten minste twee vrae oproep, naamlik: Hoekom spesifiek die agtste eeu voor Christus as historiese konteks bestudeer en hoekom 'n oorsig? In 'n sekere sin is die antwoord op hierdie vrae voor die hand liggend. Die agste eeu voor Christus word as historiese konteks bestudeer omrede die skrywer(s)/redaktor(s) van die boek Jesaja die teks onder bespreking, te wete Jesaja 36-39, in dié tyd plaas (Rendtorff 1988:8):

וַיְהִי בְּאַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה לְמֶלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ עָלָה סִנְחַרִּיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל
כָּל־עַרְי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּחְפְּשֵׂם:
(Jesaja 36:1)²⁸

Met dié spesifieke vers, soos dit die geval is met talle ander in die afgebakende eenheid, word die leser²⁹ verplaas na die agste eeu voor Christus. Dat dit nie dieselfde tyd is waarin die skrywer en sy lesers geleef het nie, is reeds sigbaar met 'n oppervlakkige of eerste deurlees van die teks, terwyl 'n detailksegeese dit bevestig.³⁰ Ons sal dit dus voorlopig moet stel dat die skrywer sy gehoor doelbewus verplaas na die agste eeu voor Christus en dat 'n sekere kennis van gebeure en omstandighede in die Ou Nabye-Ooste gedurende dié tyd dus onontbeerlik is vir die verstaan van die teks onder bespreking. Anders gestel: indien 'n bepaalde historiese konteks dan nou in 'n bepaalde teks so eksplisiet gestel word, kan die eksegeet tog nie anders as om die gegewe konteks ernstig op te neem nie.

Twee opmerkings van Beuken is in hierdie verband noemenswaardig:

“Belangrijker dan de kwestie op welk historisch tijdstip hij gesproken heeft, is de vraag naar welke situatie het boek ons verplaatst” (Beuken 1986:9).

²⁸ “In die veertiende jaar van koning Hiskia, het koning Sanherib van Assirië opgetrek teen al die vestingstede in Juda en dit verower.”

²⁹ Alhoewel hier slegs van “die leser” gepraat word, wil ek nie daardeur sê dat daar nie ook moontlik 'n mondelingse tradisie bestaan het wat die geskrewe teks voorafgegaan het nie.

³⁰ Die standpunt dat die sogenaamde *finale teks* wat die navorser voor hom het dateer uit 'n latere tyd as die agste eeu voor Christus gaan later beredeneer, maar reeds vroeër in die studie algaande duidelik word.

Hy vervolg op die volgende bladsy:

“Het historische tijdvak waarin de profeet werkt, hoeft niet samen te vallen met het gelovige drama dat zijn orakels ontvouwen, maar staat er ook niet noodsaaklik los van”. (Beuken 1986:10).

Gesien in hierdie lig, is die konteks van die agste eeu voor Christus van kardinale belang vir die verstaan van die teks onder bespreking en begin hierdie ondersoek dan ook op dié bepaalde punt.

In sowel hierdie as die volgende hoofstuk word daar gepoog om aan die hand van die primêre bronne en wel tot die mate wat dit ons toelaat, die politieke, sosio-ekonomiese, godsdienstige en ander omstandighede van die dag te reconstrueer.³¹ Hiermee word die problematiese aard (Kruger 1996:52) van die historiese agtergrond van Jesaja 36-39 nie ontken nie. Dit is juis die problematiek rondom hierdie perikoop, onder andere, wat die navorser noop om homself te verantwoord.

³¹ In 'n artikel vra Prinsloo (1988) indringende vrae oor die reconstruksie van 'n historiese raamwerk vir 'n gegewe teks. As voorbeeld gebruik hy Jesaja 28:1-6. Hy vra spesifiek wat navorsers bedoel wanneer hulle 'n bepaalde teks in Jesaja as agste-eeus dateer. Word daarmee bedoel dat dit in die agste eeu deur die profeet Jesaja geuiter is; dat dit in die agste eeu neergeskryf is; dat dit alleen maar verwys na die agste eeu, terwyl dit veel later eers op skrif gestel is? Baie belangrik, vra hy dan: Kanselleer die finale historiese konteks van Jesaja nie die agste-eeuse konteks uit nie? In sy positiewe benadering van Watts se benadering kry ek die indruk dat Prinsloo in laasgenoemde rigting neig (Prinsloo 1988:16-17). Terwyl ek Prinsloo se vermaning tot versigtigheid in genoemde artikel ernstig opneem, skaar ek myself egter aan die kant van Beuken (1986) se opmerkings hierbo aangehaal. Daarom tog hierdie poging tot 'n oorsigtelike historiese reconstruksie van die agste eeu vC, sonder om daarmee die teenwoordigheid of belangrikheid van teologiese/ideologiese invloede van latere geslagte in die teks te negeer.

Dit bly egter 'n oorsig omrede die navorser deeglik bewus is van die gespesialiseerde aard van geskiedenis as vak en al die samelewings en ander faktore wat by die skryf van 'n geskiedenis in ag geneem moet word (Deist & Le Roux 1987:1-45). Alhoewel hierdie studie dus vanuit sowel 'n literêre as 'n historiese perspektief op die teks fokus, is die skryf van 'n geskiedenis van die agste eeu voor Christus, of dan nou enige ander tydperk wat deur die teks opgeroep mag word, nie die hoofogmerk nie. Dit is daarom nie 'n geskiedenis van die agste eeu voor Christus nie, maar 'n historiese oorsig. Dit kyk na die agste eeu vanuit 'n bepaalde perspektief, naamlik om die teks in sy huidige vorm en plek in die Christelike kanon beter te probeer verstaan. Laasgenoemde bly deurentyd die doel voor oë. Dit spreek dus vanself dat sekere elemente wat in 'n meer omvattende geskiedenis aan die orde gestel sou word, nou agterweë bly, terwyl slegs sekere aspekte meer prominent in hierdie oorsig figureer.

3.2 PRIMÊRE BRONNE

Wat die dokumente betref wat as primêre bronne³² vir hierdie studie geld, is 'n waarskuwingswoord op hierdie punt gepas. Meer spesifiek hou die waarskuwingswoord verband met die sogenaamde historiese betroubaarheid³³ al dan nie van die bronne onder bespreking.

³² Sien Hoofstuk 2.

³³ Wanneer hier gepraat word van historiese betroubaarheid is ek deeglik bewus van die problematiese aard van die begrip. Daarom is dit belangrik om daarop te wys dat hier met die begrip historiese betroubaarheid bedoel word die mate waarin gebeure waarna een of meer van die primêre bronne verwys, verband hou met gebeure soos dit na alle waarskynlikheid kon plaasgevind het.

Vir baie jare reeds is die neiging onder talle navorsers om ten gunste van die Mesopotamiese bronne te kies wanneer daar deur beide die Bybel en een van dié bronne oor 'n bepaalde stuk geskiedenis berig word.³⁴ Een van die belangrikste argumente wat hiervoor aangevoer word, is die feit dat die Assiriese en Babiloniese bronne byna direk na die gebeure waarna dit verwys, neergeskryf is (Deist & Le Roux 1987:5). 'n Mens vermoed gevolglik dat dié bronne histories meer betroubaar sal wees as die Bybelse bronne wat dikwels dekades (en dit is baie konserwatief bereken) na die werklike gebeure eers op skrif gestel is. Hierdie geneigdheid is in besonder ook waar wat die teks onder bespreking betref (Laato 1995:198).

Daar is egter vir 'n geruime tyd reeds navorsers wat óók die Assiriese en Babiloniese tekste met meer omsigtigheid hanteer en dan by name persone soos Childs (1967), Wildberger (1982) Laato (1987) en Seitz (1991). Ook Deist wys daarop dat die koning van die dag in die Ou Nabye-Ooste die mees sentrale figuur in sy ryk was (Deist & Le Roux 1987:5) en dat dit tot 'n groot mate geïllustreer word in die hofannale van die onderskeie Assiriese konings waar dit hoofsaaklik oor 'n betrokke koning en al sy groot dade handel (Luckenbill 1926:2-4).

Elke koning se tyd word geteken as sou dit beter wees as enige koning voor hom, terwyl die verhale en beelde almal daarop gemik is om sy lof te besing en sy prestasies op te hemel (Luckenbill 1926:7; vgl. ook ANET 1950:284 & Hallo

³⁴ Kaiser (1973), Barth (1977) en Clements (1980b) is maar enkele persone wat as voorbeelde genoem kan word.

2000:304-305). So sien ons byvoorbeeld dat wanneer 'n veldslag uitgebeeld word daar nooit dooie Assiriese soldate is nie, maar altyd die dooies van die vyand; of wanneer 'n Assiriese koning in die teenwoordigheid van 'n ander koning uitgebeeld word, word die Assiriese koning twee tot drie keer groter as die ander koning uitgebeeld.³⁵ Die teenwoordigheid van godefigure en of simbole in genoemde muurpanele en gedenksuile bevestig die gode se seën oor die koning en dat hy ooreenkomstig hulle wil handel. Dit is immers dié gode wat dit alles aan hom toevertrou het en aan hom oorwinning en voorspoed gee (Reade 1998:21).

Laato (1995) neem bogenoemde vermaning in 'n onlangse studie selfs verder wanneer hy navorsers in 'n artikel tot versigtigheid maan oor die hantering van dokumente uit die Ou Nabye-Ooste in die algemeen:

“This study will raise questions on the larger historiographical problem of how the ancient sources are to be used (Assyrian, Babylonian, Egyptian, etc. royal inscriptions) in the reconstruction of the historical events of the ancient Near East.” (Laato 1995:199).

Hierdie studie wil bogenoemde vermanings tot versigtigheid ernstig opneem in die skildering van die agste-eeuse dekor met die wete dat die prentjie wat ons,

³⁵ Dit word byvoorbeeld duidelik uitgebeeld in muurpanele wat opgegrawe is by die plekke waar die eens indrukwekkende Assiriese paleise te Nimrod, Korshabad en Ninivé gestaan het en tans, onder andere, in die British Museum te sien is (vgl. Mitchell 1998). Ek was bevoorreg om dit persoonlik te kon sien. 'n Foto ter illustrasie vind ons in Pritchard (1973 foto nommer 121).

aan die ander kant, in die Ou Testament vind nie noodwendig meer betroubaar is nie. Trouens, ons sal moet erken dat ons in elkeen van die primêre bronne te doen het met dokumente wat die geskiedenis interpreteer, inkleur en aanwend om 'n bepaalde boodskap oor te dra (Deist & Le Roux 1987:8).

Aan die ander kant bly ook die dekor van die agste eeu in die Ou Nabye-Ooste wat in hierdie hoofstuk geskilder word, maar net 'n rekonstruksie wat geen aanspraak maak op volledigheid of kanoniteit nie. Dit is uiteindelik niks meer nie as hierdie navorser se tekening van die agste eeu voor Christus aan die hand van die beskikbare bronne in 'n poging om op 'n verantwoordelike en verantwoorde wyse sin te maak uit die gebeure waarvan Jesaja 36-39 vertel.

3.3 DIE EINDE VAN 'N ERA

Om en by die middel van die agste eeu voor Christus het omstandighede in en rondom Palestina vir Israel (ook bekend as die Noordryk) en Juda (ook bekend as die Suidryk), die twee ryke waarin die eens verenigde ryk van Dawid en Salomo³⁶ verdeel het, in so 'n mate geraak dat albei ryke se status permanent verander is. Hoewel daar deur die jare gereelde konflik met mekaar (1 Kon. 12:21; 14:19, 30;

³⁶ Ek is bewus van die jongste debat wat die vraag stel of daar werklik so 'n verenigde ryk onder Dawid en Salomo was (Davies 2000:26-27). Vir die doeleindes van hierdie studie is genoemde vraag egter nie van direkte belang nie en derhalwe word hier aangesluit by die "grand narrative" van Israel se geskiedenis, soos die Ou Testament dit vertel.

15:6,16-17, 32) en hul onderskeie bure was (vgl. 1 en 2 Kon.) en hoewel die twee afsonderlike ryke wel soms die aftog moes blaas, het hulle nooit in die proses hul politieke onafhanklikheid verloor nie (Noth 1983:254). Gebeure buite Siro-Palestina het hulle wel geraak, maar meer op 'n indirekte as direkte wyse. Ten minste het dit hulle vir geen oomblik hul onafhanklikheid gekos nie (Bright 1981:269). Trouens, onder koning Jerobeam II (788-748 vC)³⁷ van die Noordryk en Ussia (785-760 vC)³⁸ van die Suidryk het dié twee ryke 'n tyd van voorspoed geniet wat herinner het aan die dae van Dawid en Salomo (Keller 1956:235).

Daar moet egter in gedagte gehou word dat hierdie tye van voorspoed wat die mense van Israel geniet het, te wete dié onder Dawid en Salomo én dié onder latere konings soos Jerobeam II en Ussia, moontlik was omrede daar vir ongeveer vyf honderd of meer jaar 'n magsvakuum in die Ou Nabye-Ooste was (Roux 1992:266-281). Daar het gedurende dié tyd geen wêreldmag bestaan wat, eers die verenigde ryk en later die verdeelde ryk, ingrypend en permanent kon beïnvloed nie (Bright 1981:269). Elke krisis en aanslag kon tot dusver hanteer, afgeweer en oorleef word. Na die middel van die agste eeu sou dinge in die Ou Nabye-Ooste egter nooit weer dieselfde wees nie en is dit in 'n groot mate te wyte aan die toetrede tot die openbare lewe van Tiglat-Pileser III, koning van Assirië.

³⁷ Sien *Ekskursie 1* hieronder.

³⁸ Ussia is ook bekend as Asarja (Galil 1996:172). Ussia moes abdikeer nadat hy melaats geword het. Hy het egter nog lank daarna bly lewe (Hayes & Hooker 1988:54).

EKSKURSIE 1

DATERING VAN DIE KONINGS VAN ISRAEL EN JUDA

Op hierdie punt is dit eers nodig om die een en ander oor die datering van die regeringstye van die konings van Israel en Juda te sê.

Wanneer 'n mens deur van die verskillende dokumente oor die geskiedenis van Israel en Juda blaai, kom jy gou agter dat daar nie algemene eenstemmigheid onder navorsers is oor die datering van die onderskeie ryke se konings nie. In hul boek oor hierdie onderwerp, sê Hayes & Hooker (1988:5) onder meer dat geen dateringsstelsel tot nog toe naastenby algemene aanvaarding onder geleerdes verwerf het nie. Trouens, dit is ook al een van die mees komplekse vraagstukke in Bybelse geskiedenis genoem (Galil 1996:1) en die verskeidenheid opinies in die literatuur bevestig dit.

Dit spreek vanself dat dié probleem ook nie in hierdie studie opgelos gaan word nie en daarby val so 'n stuk navorsing buite die raamwerk van die onderhawige studie. Aan die ander kant, is dit tog belangrik om ten minste die probleem aan die orde te stel en ter wille van die verdere verloop van die onderhawige studie, 'n voorlopige keuse te maak vir 'n bepaalde dateringsstelsel.

In die literatuur is daar redelike eenstemmigheid oor daárdie aspekte wat 'n datering van die regeringstye van die konings van Israel en Juda bemoeilik. Een van die belangrikste probleme wat genoem word - sien Miller & Hayes (1986:228) vir 'n lys van problematiese vrae - is dat daar, wat die

jaartelling in die Ou Nabye-Ooste betref, van verskillende sisteme gebruik gemaak is.

Een so 'n sisteem, wat ons ook in die Ou Testament vind, is 'n sisteem waar jare aangedui word aan die hand van die regeringsjare van die onderskeie konings. Die vraag is egter, hoe tel 'n mens die jaar waarin die koning aan bewind kom? Begin die jaar met sy troonbestyging en tel jy dus sy regeringstyd vanaf die vorige nuwejaarsfees of tel jy dit eers vanaf die volgende jaar se nuwejaarsfees?

Hierop volg dan verder die vraag: Wanneer het die nuwe jaar in Israel en Juda begin? In die Ou Nabye-Ooste kon die nuwe jaar in die lente of in die herfs begin en navorsing dui daarop dat ons in die Ou Testament met albei sisteme te make het.

'n Verdere probleem is dat ons in die Ou Testament talle sinkronisasies aantref. Die begin van 'n koning se regeringstyd word in Israel altyd vermeld met 'n verwysing na die huidige koning in Juda se regering en ook omgekeerd. Dan is daar ook nog verwysings na ander Ou Nabye-Oosterse konings se regeringstye, terwyl 'n sinkronisasie met Assiriese en Babiloniese koningslyste ook talle probleme oplewer.

Belangrik is die opmerking van Miller & Hayes, (1986:228) naamlik dat daar rekening gehou moet word met die redaktor(s) se teologiese intensies wat betref die onderskeie Ou-Testamentiese geskrifte en dan spesifiek wat 1 en 2 Konings betref en dat datums in hierdie redaksionele proses heel vloeibaar hanteer is.

'n Laaste punt wat hier dien vermeld te word, is die verskille in datering wat bestaan tussen die Massoretiese teks en die Griekse teks van die Koningsboeke. In sy boek gee Galil (1996:127-144) heelwat aandag aan dié verskille.

In die lig hiervan is dit te wagte dat daar baie oor die saak van datering van die konings geskryf is, wat dan ook die geval is. Van die belangrikste werke oor die onderwerp is dié van Albright (1945:16-22), Andersen (1969:69-114), Thiele (1977), Hayes & Hooker (1988) en Galil (1996). Deeglike navorsing ten spyte, is daar egter nie eenstemmigheid oor die kronologie van die twee ryke van die eens verenigde Israel nie.

In hierdie studie word daar hoofsaaklik aangesluit by die standpunt van Hayes & Hooker (1988). In dié werk word daar van die standpunt uitgegaan dat die Bybelse gegewens 'n redelike refleksie van die werklike kronologiese gebeure is, sonder om dit te verabsoluteer. In die lig van die gebrek aan eenstemmigheid oor 'n dateringsstelsel en die uiteenlopende standpunte oor die saak, lyk so 'n weg voorlopig die meer verantwoorde weg te wees, hoofsaaklik omrede dit die gegewens is waarmee ons tans sit. Andersyds moet daar in die onderhawige studie, ter wille van die verdere logiese verloop van die studie, noodwendig 'n keuse gemaak word.

In genoemde werk van Hayes & Hooker gaan hulle kortliks as volg te werk: Na 'n uiteensetting van hul vooronderstellings (daar word vyftien vooronderstellings genoem en bespreek), word die regeringstye van die onderskeie konings van Israel en Juda parallel bespreek vanaf die regering van Jerobeam I

(927-906 vC) van Israel en Rehabeam (926-910 vC) van Juda tot en met die val van Samaria in 722 (721) vC, waarop die regeringstye van die konings van Juda verder bespreek word, deur die inname van Jerusalem in 597 vC tot en met die regeringstyd van Gedalja (585-582 vC). Die Assiriese en Babiloniese konings word saam met die parallele bespreking van die konings van Israel en Juda bespreek vanaf die regering van die Assiriese koning Salmaneser III (858-824 vC) tot en met die regering van die Babiloniese koning Nebukadneser (604-562 vC).

In hierdie lig moet die datums in die onderhawige studie verder beoordeel word.

3.4 DIE OPKOMS VAN ASSIRIË AS WÊRELDMAG

Die verskyning van Tiglat-Pileser III, ook in die Ou Testament bekend as Pul (2 Kon. 15:19) en as Pulu in die Babiloniese koningslys B (ANET 1950:272), op die wêreldtoneel lei 'n nuwe era in die geskiedenis van Assirië in.³⁹ Daar kan met reg na hom verwys word as die eintlike stigter van die neo-Assiriese ryk (Noth 1983:253). Tiglat-Pileser III bestyg die Assiriese troon in 744 vC en sou sy invloed laat geld tot in 727 vC en selfs daarna deurdat sy opvolgers sy metodes oorgeneem en verder gevoer het. Hy was die eerste in 'n ry van formidabele soldate en leiers wat die Assiriese ryk as wêreldmag gevestig en tot groot hoogtes gevoer het:

³⁹ Sien Tomes (1993:60-61) vir die identifisering van Pul met Tiglat-Pileser III.

“Dies änderte sich plötzlich, als Tiglatpileser III den Thron besteig (744-727); er ist einer der größten assyrischen Eroberer gewesen. Mit der Zurückhaltung oder Lässigkeit seiner Vorgänger hat er gebrochen und die assyrische Eroberungstradition aufgenommen, die ihn nach Westen wies. Mit ihm begann die Reihe der zielbewußten assyrischen Könige, die die alten Großmachtpläne endlich verwirklichen wolten und tatsächlich das Assyrische Reich von Erfolg zu Erfolg führten” (Fohrer 1977:148).

Met die opkoms en vestiging van die neo-Assiriese ryk is daar dus vir die eerste keer ’n ryk in die Ou Nabye-Ooste wat byna die hele gebied onder een sterk regeerder verenig het (Jagersma 1979:219).⁴⁰ Dit was moontlik omrede Tiglat-Pileser III as ’t ware ’n staatkundige hervorming teweeggebring het (Roux 1992:305 e.v.). Op plaaslike vlak het hy die struktuur van die staat hervorm deur die vroeëre groot provinsies, wat moeilik administreerbaar was, op te deel in kleiner, makliker bestuurbare distrikte (Soggin 1993:235). Wat Assirië se bure betref, het hy ’n nuwe imperialistiese buitelandse beleid ingevoer wat geblyk het baie effektief te wees. Donner (1986:297 e.v.) slaag daarin om die onderskeie stappe wat deur dié koning gevolg is, duidelik uit te stippel.

Soos wat dit die geval was met die meeste Assiriese konings voor Tiglat-Pileser III,

⁴⁰ Sien die kaart in Aharoni & Avi-Yonah (1979:146) en Donner (1986, Karte 5) vir ’n aanduiding van die omvang van die Assiriese ryk onder die verskillende konings.

was daar die state wat hulle vrywillig aan die Assiriese troon onderwerp het. Dit het beperkte soewereiniteit behels, asook die betaling van swaar belasting en die navolging van 'n buitelandse beleid wat deur die Assiriese koning dikteer is. Met die eerste tekens van rebellie was daar direkte militêre ingrype en die plasing van 'n pro-Assiriese heerser op die troon, verkieslik van adellike afkoms ter wille van aanvaarding. Dikwels is die grense van die opstandige staat ook drasties ingekort ten gunste van óf Assirië, óf een van sy ander lojale vasalle. Tribuut is ook drasties verhoog.

Sou daar vroeër of later wêér tekens van 'n opstand of 'n rebellie bespeur word, word daar weer eens militêr ingegryp met 'n gepaardgaande vervanging van die opstandige leier deur 'n Assiriese goewerneur. Die mense wat die boonste laag van die samelewing uitmaak, is in ballingskap weggevoer en vervang deur vreemde etniese groepe van elders. So word die staat leierloos gelaat. Die oorblywende grondgebied word deel van die Assiriese grondgebied. Hierdie stelsel was effektief, grootliks vanweë die buigzaamheid in die toepassing daarvan (Soggin 1993:236) en op dié wyse het die Assiriërs hulle as wêreldmag gevestig.

3.5 DIE BELANGRIKHEID VAN SIRO-PALESTINA

Een van die belangrikste voorwaardes vir sukses as wêreldmag in die Ou Nabye-Ooste was besit en/of beheer van die state in Siro-Palestina (Noth 1983:253). Daarom

dan dat daar dwarsdeur die geskiedenis van die Ou Nabye-Ooste maar altyd 'n toutrekkery was tussen wie ook al die mag gehad het in Mesopotamië aan die oewers van die Tigris en Eufraat of in Egipte aan die oewers van die Nyl (Roux 1992).⁴¹ Vir enige mag in Mesopotamië of Egipte was Siro-Palestina nie slegs belangrik vir sy rykdom in bosbou en minerale nie, of vir sy lang kuslyn langs die Mediterreense see en ryk handel nie. Dié gebied was ook belangrik omrede dit die deurgang was tussen die suid-ooste van Klein-Asië en Egipte (Noth 1983:253). Indien 'n vors dus dié gebied kon beheer, het hy tot 'n verskeidenheid rykdomme en handelsroetes toegang gehad.⁴²

Tiglat-Pileser III het dit waarskynlik besef (Bright 1981:270), daarom is dit nie vreemd nie om te sien dat hy onmiddellik stappe begin doen het om groot dele van Siro-Palestina by die Assiriese ryk in te lyf om sodoende die gebied aan Assirië te onderwerp (Hermann 1980:309-310). Deur dit te doen het hy heelwat verder gegaan as sy voorgangers van die negende eeu. Hulle was tevrede met die betaling van tribuut deur Siriese en Palestynse heersers wat hulle oorwin het (Bright 1981:271). 'n Voorbeeld hiervan sien ons in die annale van Adad-Nirari III (810-783):

“...the country of the Hittites, Amurru-country in its full extent, Tyre, Sidon, Israel, Edom, Palestine, as far as the shore of the Great Sea of the Setting Sun, I

⁴¹ Dié werk van Roux (1992) gee die leser 'n goeie idee van 'n toutrekkery wat letterlik oor eeue gestrek het en waarby selfs die Perse en Grieke ook later betrokke was.

⁴² In Aharoni & Avi-Yonah (1979:9-12) is daar kaarte met illustrasies wat vir die leser 'n goeie idee gee van die belangrikste internasionale roetes in die ou Nabye-Ooste, van die belangrikste roetes in Palestina asook van die belangrikste ekonomiese bedrywighede in die onderskeie gebiede.

made them submit all to my feet, imposing on them tribute.” (ANET 1950:281).

Tiglat-Pileser III lyf egter die oorwonne state as provinsies by Assirië in om sodoende enige moontlike opstand uit te skakel (Aharoni & Avi-Yonah 1979:145). As voorbeeld kan die volgende aanhaling uit die annale van Tiglat-Pileser III gemeld word:

“[. . . the town R]ashpuna which is (situated) at the coast of the Upper Sea, [the towns . . .]nite, Gal’za, Abilakka which are adjacent to Israel (*Bît Hu-um-ri-a*) [and the] wide (land of) [. . .]li, in its entire extent, I united with Assyria. Officers of mine I installed as governors upon them. (ANET 1950:283).

3.6 ASSIRIESE VELDTOG IN SIRO-PALESTINA

Vir Tiglat-Pileser III was die onderwerping van Siro-Palestina een van sy belangrikste oogmerke (Fohrer 1977:150-156). Omdat die Assiriërs die land vanaf die noorde binnegeval het, het die noordelike dele van Sirië die mag van Assirië eerste gevoel, maar Tiglat-Pileser III het nie veel moeite ondervind om reeds in sy regeringstyd dele van sentraal en suid-Siro-Palestina aan sy mag te onderwerp nie (Bright 1981:271). Dit dien egter vermeld te word dat, hoewel ons kennis dra van

sommige van die belangrikste gebeurtenisse van sy regeringstyd, Tiglat-Pileser III se annale tog grootliks onvolledig en swak behoue gebly het (Tomes 1993:66).

Uit dit wat wel behoue gebly het, sien ons dat Tiglat-Pileser III in 743 vC begin het met sy verowering van die weste en die vestiging van Assiriese provinsies in die gebied. In die jaar 738 vC, na 'n kort afwesigheid in die weste (Hayes & Hooker 1988:61) het hy die noordelike en sentrale Siriese staat Hamat verower. Hy het die grootste dele van Hamat Assiriese provinsies gemaak terwyl hy slegs 'n klein deeltjie van die staat as 'n onafhanklike eenheid laat voortbestaan het. Op hierdie stadium het die meeste ander Siriese state asook verskeie Fenisiese kus stede en ander state in Klein-Asië reeds tribuut aan Tiglat-Pileser III betaal (Gunnweg 1972:102-104). Die annale van die Assiriese koning meld onder die lys van tribuutbetalende state en konings onder andere Resin van Damaskus en Menahem van Samaria:

“I received tribute from Kushtashpi of Commagene (*Kummuhu*), Rezon (*Ra-hi-a-nu*) of Damascus (*Šaimerišu*), Menahem of Samaria (*Me-ni-hi-im-me* ^a*Sa-me-ri-na-a-a*) Hiram (*Hi-ru-um-mu*) of Tyre ...” (ANET 1950:283).

Die Assiriese annale vermeld dat een van Tiglat-Pileser III se belangrikste veldtogte van 734 vC 'n ekspedisie ingesluit het na Filistia. Hy het dus teen hierdie tyd reeds so ver as die mees suid-westelike uithoeke van Siro-Palestina gevorder (Noth 1983:258). Fragmente van sy annale wat opgegrawe is by die koninklike stad Kalah meld onder meer dat hy 'n basis gevestig het by wat vandag bekend is as *wadi el 'arish* die mees

suid-westelike grens van Asië (Cornelius 1989:43). Tiglat-Pileser III wou dit waarskynlik op dié manier onmoontlik maak vir die kleiner state in Siro-Palestina om enige kontak met Egipte te maak.

Ons kan ook aanvaar dat die kleiner state in die suide van Siro-Palestina wat nog nie op 'n direkte wyse deur hierdie gebeure geraak is nie, wel Assiriese soewereiniteit moes erken deur die betaling van tribuut (Noth 1983:259). Juda was na alle waarskynlikheid een so 'n staat. Wat dus gebeur het, is dat Tiglat-Pileser III binne 'n redelike kort tyd die ganse Siro-Palestina binnegeval het, vrees gesaai het onder die mense van die gebied,⁴³ baie state oorwin en daarvan Assiriese provinsies gemaak het en waar hy state nie Assiriese provinsies gemaak het nie, die konings aan hom tribuut moes betaal.

3.7 SIRO-EFRAIMITIESE OPSTAND

Dit is teen hierdie agtergrond wat daar in 734 vC in suidelike Siro-Palestina 'n beplande opstand was wat die lot van Juda ook sou beïnvloed (Donner 1986:303-

⁴³ Soggin (1993:235) maak melding van die vrees wat die Assiriese leër ingeboesem het, maar wys dan tegelykertyd daarop dat daar nie sekerheid is oor die presiese aard van die vrees wat gesaai is nie. Was die Assiriese weermag werklik niks anders as 'n klomp barbaarse wreedaards wat niks en niemand ontsien het nie, of is die wreedaardige beeld wat van hulle geskilder word nie dalk maar net die gevolg van 'n goeie propaganda slenter om die vyand by voorbaat te ontmoedig om die Assiriese leërs te opponeer nie?

316). Die sogenaamde Siro-Efraimitiese oorlog⁴⁴ waarvan ons in die Ou Testament lees, hou hiermee verband. Ons lees in 2 Konings 15:37; 16:5 en Jesaja 7:1 en verder, hoe Jerusalem deur die gesamentlike magte van die Aramese koninkryk van Damaskus en die koninkryk van Israel aangeval en beleër is. Uit Jesaja 7:6 blyk dit dat die oogmerk van hierdie konfrontasie die afsit en vervanging van koning Agas van Juda, kleinseun van Ussia was:

נַעֲלֶה בִּיהוּדָה וְנִקְיָצָנָה וְנִבְקַעְנָה אֶלֵינוּ וְנִמְלִיךְ
מֶלֶךְ בְּחֹקָה אֶת בֶּן-טַבְּאֵל:
(Jesaja 7:6)⁴⁵

Sy pa se naam, טַבְּאֵל laat dink dat die plaasvervanger-koning wat Peka en Resin in gedagte gehad het 'n Arameër kon wees (Noth 1983:259), dus iemand wat hul opstand teen Assirië ter wille sou wees. Alles dui daarop dat Aram en Israel die Assiriese juk wou afgooi en dat hulle om die een of ander rede vir Juda as bondgenoot wou gehad het (Fensham & Pienaar 1982:141). Koning Agas van Juda wou egter nie saam met hulle teen Tiglat-Pileser III in opstand kom nie. Moontlik was Agas bang dat dieselfde lot Juda sou tref wat die Filistynse stede getref het indien hy teen Tiglat-Pileser III sou rebelleer (Noth 1983:259).

⁴⁴ Volgens Noth (1983:259) is hierdie benaming die gevolg van die gebruik van die Engelse Bybel om die naam Aram meestal met Sirië te vertaal, terwyl die koninkryk van Israel dikwels aangedui word as Efraim (vgl. bv. Jes. 7:1 e.v. en Hos. 11).

⁴⁵ “Laat ons optrek teen Juda en dat ons dit skrik maak en laat ons dit vir ons verower en laat ons die seun van Tabeal daaroor koning maak.”

Aanvanklik het Aram en Efraim goeie vordering gemaak teen Juda, in so 'n mate dat dit 'n baie angstige koning Agas (Jes. 7:2) laat seek het na 'n weg uit die bedreigende situasie. Die profeet Jesaja besoek koning Agas en moedig hom aan om slegs op Jahwe te vertrou, want Hy sou help (Fensham & Pienaar 1982:141). Teen die advies van die profeet Jesaja in (Jes. 7:3-9), besluit Agas om die hulp van 'n sterker moondheid in te roep.⁴⁶ Volgens 2 Konings 16:7-9 het Agas geskenke uit die tempel en uit die koninklike skatkamers vooruit na Tiglat-Pileser III gestuur en homself vrywillig aan hom onderwerp. Ons weet nie presies waar die Assiriese koning hom op die gegewe oomblik bevind het nie, maar hy het Agas in Jerusalem te hulp gesnel en die Siro-Efraimitiese oorlog het 'n vroeë dood gesterf (Albertz 1992a:162).⁴⁷

Tiglat-Pileser III het eers vir Israel binnegeval, waarskynlik om Damaskus te isoleer (Noth 1983:260) en al die Israelitiese stede, behalwe Samaria, ingeneem, soos daar ook in sy annale vermeld word:

“In my former campaigns I had considered all the cities [which . . . as . . .] and I had carried away as booty and . . . the town Samaria only I did

⁴⁶ Sommige navorsers huldig die standpunt dat die gedagte dat Agas vir Tiglat-Pileser III om hulp sou gevra het en dat laasgenoemde toe hierdie klein, onbeduidende staatjie te hulp gesnel het, die werk van latere redaktors was. Tiglat-Pileser III was besig met 'n veldtog in die weste en sy teenwoordigheid hier het die Siro-Efraimitiese plan 'n vroeë dood laat sterf (Hayes & Hooker 1988:63).

⁴⁷ Dit is nodig om op hierdie punt daarop te wys dat Tomes se opmerking tog belangrik is al handhaaf hierdie navorser die “klassieke standpunt” as rede vir die Siro-Efraimitiese oorlog: “... I hope that those who continue to say that Rezin and Pekah were trying to force Judah into an alliance against Assyria will in future not present it as an established fact but qualify it with “perhaps” or “probably”, admit that there are only arguments, not evidence...” (1993:71).

le[ave/except . . .] their king..." (ANET 1950:283).

Die res van die Israelitiese gebied is in die Assiriese provinsiale sisteem geïnkorporeer. Die verowerde gebied is in drie provinsies verdeel en na die provinsie se hoofstad vernoem. So byvoorbeeld is Galilea en Jisreël verenig om die Meggido provinsie te vorm. Die strook langs die noordelike kuslyn van Palestina is vernoem na die stad Dor, terwyl die Israelitiese gebied oos van die Jordaanrivier die provinsie van Gilead geheet het (Noth 1983:261).

In die neo-Assiriese ryk het die inisiatief van Tiglat-Pileser III af uitgegaan en hierin het toekomstige troonopvolgers hom nagevolg, om die gewone bevolking van die oorwonne volke net so in die land te laat, terwyl die hoëklas burgers, amptenare en leiers na ander provinsies in die ryk gedeporteer is (Roux 1992:307). Hierdie boonste laag van die bevolking is dan weer vervang deur mense uit een van die ander oorwonne state (Noth 1983:261). Ons vind 'n voorbeeld hiervan in die annale van Sargon II, opgeteken teen die sogenaamde Cyprus Stela:

"I smash[ed] like a flood-storm the country of Hamath (*A-ma-at-tu*) in its entire [extent]. I br[ought its] ki[ng] Iaubi'di as well as his family, (and) [his] warriors in fett[ers], as the prisoners (contingent) of his country, to Assyria. From these (prisoners) I set [up a troop] of 300 chariots (and) 600 moun[t]ed men equipped with leather shields and lan[ces], and ad[d]ed them] to my royal corps. I se[ttled] 6,300 Assyrians of reliable [disposition] in the country of

Hamath and installed an officer of mine as go[vernor] over them, imposing upon [th]em (the payment) of tri[bute]” (ANET 1950:284).

Dat dit waarskynlik ook in die geval van Israel gebeur het, kan ons wel aflei uit die vae opmerking in 2 Konings 15:29.

3.8 DIE NOORDRYK: ’N LAASTE OPSTAND EN DIE VAL VAN SAMARIA

Peka is deur sy eie mense onttroon (2 Kon. 15:30) en ene Hosea het koning geword. Onder sy regering het die betaling van tribuut aan Tiglat-Pileser III, wat intussen ook Damaskus verpletterend verslaan het (732 vC), voortgeduur.

“They overthrew their king Pekah (*Pa-qa-ha*) and I placed Hoshea (*A-ú-si-*) as king over them. I received from them 10 talents of gold, 1,000(?) talents of silver as their [tri]bute and brought them to Assyria.” (ANET 1950:284).

Damaskus is ook in ’n reeks Assiriese provinsies verdeel en Tiglat-Pileser III was nou heerser oor min of meer die hele Siro-Palestina (Noth 1983:261).

Enkele jare later het koning Hosea van Israel, nadat Salmaneser V Tiglat-Pileser III opgevolg het, die betaling van tribuut gestaak en 'n verhouding met Egipte aangeknoop (2 Kon. 17:4-5). Daar is nie aanduidings dat Israel hulp van ander state gehad het nie, maar 'n mens kan dit waarskynlik aanvaar (Donner 1986:314). Hoe dit ook al sy, hulp uit Egipte het nooit opgedaag nie, Hosea word gevange geneem en Samaria vir drie jaar beleër (Roux 1992:310).

Kort nadat Sargon II⁴⁸ vir Salmaneser V opgevolg het op die Assiriese troon, val Samaria in die jaar 722/721 vC (Bright 1981:276).⁴⁹ Die stad word ook omskep in 'n Assiriese provinsie, die boonste lae van die samelewing gedeporteer na Mesopotamië en Medië en in Samaria vervang deur 'n vreemde opperklas (Donner 1986:315-316).

“At the begi[nning] of my royal rule, I . . . the town of the Sama]rians [I besieged, conquered] (2 lines destroyed) [for the god . . . who le]t me achieve (this) my triumph. . . . I led away as prisoners (27,290 inhabitants of it (and) [equipped] from among [them (soldiers to man)] 50 chariots for my royal corps . . .

⁴⁸ Sargon II se regeringstyd was 721-705 vC.

⁴⁹ Mitchell (1998) meen dat dit waarskynlik Salmaneser V is wat Samaria verower het en nie sy broer, Sargon II nie, terwyl Jagersma (1979:224) daarop wys dat die Assiriese bronne die verowering van Samaria op Sargon II se rekening plaas, maar dat die sogenaamde Babiloniese Kronieke Salmaneser V die krediet hiervoor gee. Reade (1998:65) maak in dié verband die volgende opmerking: “The Assyrian king of this time was Shalmaneser V, but he did not have time to commemorate his achievements in stone, and it was his successor, Sargon II who claimed credit for the victory”. Hayes en Hooker (1988:72) meen egter dat dit nie nodig is om Sargon II so kras te oordeel nie. Hulle stel voor dat albei konings 'n hand gehad het in die vernietiging van Samaria en dat ons alleen maar die tydperk wat die proses geneem het, kan uitbrei. Die vraag na wie nou presies die Assiriese koning was onder wie se hand Samaria geval het, Salmaneser V of Sargon II, is onses insiens egter nie van wesenlike belang vir die interpretasie van Jesaja 36-39 nie. Daar word egter erkenning aan ons gebrekkige kennis, argeologiese fondse ten spyte, gegee.

[The town I] re[built] better than (it was) before and [settled therein people from countries which [I] myself [had con]quered. I placed an officer of mine as governor over them and imposed on them tribute as (is customary) for Assyrian citizens.” (ANET 1950:284).

So kom die koninkryk van Israel, ook die Noordryk genoem, finaal tot ’n einde om nooit weer te herleef nie. Die groep wat weggevoer is, is waarskynlik geabsorbeer in die meerderheidsamelewings waarheen hulle gedeporteer is, terwyl dieselfde ook gebeur het met diegene wat weer in Samaria gevestig is - met hulle gode, gebruike en al (Albertz 1992b:524-525). Wat eens bekend was as Israel (of die Noordryk) het nou deel van die Assiriese ryk geword en Samaria se inwoners het Assiriese burgers geword (Na’aman 1995:180). Die naam van die nuwe Assiriese provinsie was *samerina* en vir die eerste keer verwys dit nie meer na die hoofstad nie, maar na die landstreek (Soggin 1993:242-243).

Van die verdere lot van die streek weet ons nie veel nie. Uit die Assiriese annale is dit duidelik dat Sargon II die stad Samaria herbou het (sien aanhaling op vorige bladsy) en dat dit die setel van die Assiriese goewerneur geword het. Uit Esra 4:2 en 10 weet ons dat daar eers onder Esarhaddon (681-669 vC) en toe onder Assurbanipal (669-631 vC) steeds meer vreemdelinge in die streek gevestig is (Soggin 1993:242-243). Wat die Noordryk, of die tien stamme bekend as Israel betref, word hiermee volstaan.

HOOFSTUK 4

JUDA IN DIE AGSTE EEU EN DAARNA

- 'N HISTORIESE OORSIG

4.1 DIE POSISIE VAN DIE SUIDRYK

Van die verdeelde ryk van Dawid en Salomo was Juda van minder politiese en strategiese belang as Israel (Koch 1982:105). Juda het nie teen die see gelê nie en van die heel belangrikste kommunikasieweë het nie direk deur Judese grondgebied gestrek nie (Miller & Hayes 1986:46, 233-235), maar tog naby aan haar gelê (Baly 1974:190). Daarby het Juda sterk natuurlike verdedigingslinies gehad na alle rigtings toe, behalwe die noorde (Baly 1974:190). Ons sal dus saam met Eybers (1984:51) kan stem wanneer hy sê dat Juda geïsoleer van, maar tog ook naby was aan van die

belangrikste kommunikasieweë. Haar ligging, saam met ander geografiese toestande, het dus waarskynlik daartoe bygedra dat Juda vir ongeveer 150 jaar langer as Israel bly voortbestaan het, al was dit meermale as vasalstaat (Jagersma 1979:228).

Juda was egter steeds belangrik as 'n bufferstaat tussen Egipte en eers Assirië en later Babilonië en daarom het beheer van die gebied vir beide Egipte en watter mag ook al in Mesopotamië in beheer was, belangrik gebly (Soggin 1993:245). Gedurende die laaste aantal jare van die agste eeu voor Christus was Juda egter een van weinig Siro-Palestynse state wat nog 'n mate van onafhanklikheid geniet het (Roux 1992:314).

Ons sou dus enersyds saam met Bright (1981:276) kon stem wanneer hy opmerk dat omrede Agas uit eie vrye wil hom aan die Assiriese koning Tiglat-Pileser III onderwerp het (Hoofstuk 3), het Juda deur al hierdie gebeure heen bly voortbestaan as afhanklike vasalstaat. Agas het bly voortgaan met die betaling van tribuut en word nêrens in een van die opstande teen Assirië genoem of geïmpliseer nie (Noth 1983:264). Andersyds sou ons kon byvoeg dat Juda se geografiese ligging en aard hierin waarskynlik ook tot 'n groot mate bygedra het (vgl. Baly 1974:177-190 & Eybers 1984:51-70).

Met reg kon Juda haarself dus nou as sowel die enigste erfgenaam van die Israelitiese tradisie en geloof, as die Dawidiese ideologie en staat beskou (Soggin 1993:245). So 'n beskouing word ondersteun deur die algemeen aanvaarde standpunt onder geleerdes dat dit in die periode direk na die val van Samaria was dat heelparty tradisies en geskrifte, wat later deel sou uitmaak van dit wat ons vandag as die Ou

Testament ken, hul weg na die Suidryk gevind het en deel van 'n groter redaksionele proses aldaar geword het. Vir Juda om haarself as die verteenwoordiger van die ware Israel te beskou, was dus nie té vergesog nie (Venter 1989:29).

4.2 KONING HISKIA SE TROONBESTYGING

Agas is as koning van Juda opgevolg deur sy seun Hiskia⁵⁰ (727-699 vC). In die lig van die problematiese aard van die datering van die regeringstye van die konings van Israel en Juda,⁵¹ is dit egter nodig om vir 'n oomblik spesifiek stil te staan by die regeringstyd van koning Hiskia. Beide Hayes & Hooker (1988:68-83) en Galil (1996:98-106) beredeneer Hiskia se regeringstyd deeglik. Hieruit blyk dat daar hoofsaaklik drie beskouings oor die kroningsdatum van Hiskia bestaan.

⁵⁰ In 'n onlangse artikel trek Etz die genealogie van die Judese konings, soos dit in die boeke Konings en Kronieke weergegee word, in twyfel (1996:39-53). Hy neem die verhouding tussen Joram en Ahasia en Agas en Hiskia in behandeling en dui met duidelike argumente aan waarom daar in beide gevalle waarskynlik nie sprake van 'n vader-seun verhouding is nie. Etz meen dat Hiskia en Maäseja (2 Kron. 28:7) moontlik seuns van koning Jotam kon wees en dus broers of halfbroers van Agas. Moontlik het Agas geen seun gehad nie en gevolglik maak hy Hiskia sy erfgenaam, of kon hy hom selfs as seun aangeneem het. Vergelyk in verband met aanneming onder meer Matthews & Benjamin (1995:8, 73 & 110). Die skrywers van die Konings en Kronieke boeke laat dit waarskynlik om teologiese redes lyk of daar in die genoemde twee gevalle sprake van vader-seun verhoudings is. Dit wat Etz se artikel betref.

So 'n argument sou inpas by die huidig algemeen aanvaarde standpunt dat Konings en Kronieke eerder fokus op die oordra van elkeen se eie bepaalde boodskap as op eksakte geskiedskrywing. Vir dié doel gebruik hulle hul bronne en tradisies selektief en plooi dit om hul onderskeie boodskappe te dien.

Die vraag is: Sou ons Etz gelyk gee, sal dit 'n beduidende invloed op 'n rekonstruering van die historiese konteks van die agste eeu vir die doeleindes van hierdie bepaalde studie hê en sal dit die hipotese van hierdie studie in gedrang bring? Die antwoord op beide vrae is: Nee. Nee, want soos Etz (1996:50-53) aandui, neem dit nie die belangrike teologiese funksie wat Hiskia in die Ou Testament vervul, weg nie. Dit kan alleen maar die algemeen aanvaarde oortuiging, naamlik dat die Bybelse redaktors met teologiese agendas werk, versterk.

⁵¹ Sien Hoofstuk 3 *Ekskursie 1*.

Indien Sanherib Juda in 701 vC binnegeval het, soos die algemeen aanvaarde standpunt onder beide Bybelnavorsers en Assirioloë is, dan is Hiskia in 715 vC gekroon (Galil 1996:98-99). Dit word bereken op grond van die “veertiende jaar van koning Hiskia” waarvan Jesaja 36:1 melding maak. Ten spyte van die feit dat “die veertiende jaar van koning Hiskia” na ’n baie akkurate datum lyk (Hayes & Hooker 1988:74), verwerp beide Hayes & Hooker (1988:74) en Galil (1996:102-103) dit as ’n betroubare datum en word dié datum as ’n redaksionele berekeningsfout gesien (Galil 1996:102-103).

’n Tweede standpunt plaas Hiskia se kroning in om en by 722 vC onder meer op grond van die profesie in Jesaja 14:28-32 en ’n sinkronisering van sy regeringstyd met dié van koning Hosea van die Noordryk (Galil 1996:99). Ook dié standpunt word deur Galil (1996:99-100) afgewys op grond van foutiewe berekeningsfoute wat navorsers sou maak.

’n Derde standpunt wat by verre die meeste aanhang onder geleerdes geniet en wat deur sowel Hayes & Hooker as Galil gehandhaaf word, is dat Hiskia iewers tussen die jare 728 tot 725 vC gekroon is⁵² en dat hy tussen 699 en 697 vC oorlede is. Om sy standpunt te staaf, meld Galil (1996:99) ’n lys van navorsers wat hierdie standpunt handhaaf. Reeds in *Ekskursie I* is dit gestel dat daar in hierdie studie by Hayes &

⁵² Galil plaas Hiskia se kroning in 726 vC (1996:104), terwyl Hayes & Hooker dit in 727 vC plaas (1988:71).

Hooker se standpunt aangesluit word en die beredenering deur Galil bevestig dié besluit.⁵³

4.3 KONING HISKIA IN PERSPEKTIEF

Na 'n lang tyd waarin Judese konings hulle uit die geledere van enige Assiriese koalisies gehou het, 'n situasie waarin die profeet Jesaja geen geringe rol gespeel het nie (Hayes & Hooker 1988:72), is daar onder Hiskia se bewind uiteindelik ook in Juda met anti-Assiriese optrede begin (Hermann 1980:314-315). Voordat daar egter verder uitgebrei word op sy anti-Assiriese beleid, is dit belangrik om enkele opmerkings te maak oor koning Hiskia van Juda in die algemeen.

Indien ons let op die 2 Konings se beriggewing, sien ons dat daar in besonder drie belangrike dinge gedurende Hiskia se regeringstyd plaasgevind het, te wete 'n godsdienstige hervorming, oorlog met die Filistyne en anti-Assiriese opstande (2 Kon. 18:4-8) en besondere ingenieursprestasies (2 Kon. 20:20) waaronder 'n tunnel wat Hiskia gebou het om Jerusalem van voldoende water te voorsien. Moontlik is dit onder meer om dié redes dat hy in Kronieke saam met koning Josia, wat 'n aantal jare na hom in Jerusalem regeer het, as een van die grootste konings beskou is wat Juda ooit gehad het (2 Kron. 29-32).

⁵³ Na my oordeel, is die verskil van een jaar tussen Hayes & Hooker aan die een kant en van Galil aan die ander kant, nie van wesenlike belang nie.

Soggin meen egter daar behoort anders oor Hiskia geoordeel te word, veral as 'n mens die fokus meer op sy politieke oordeel en die resultate wat sy regering gelewer het, laat val:

“Hezekiah left the country divided and in almost total ruin apart from the capital, which, moreover, suffered the after-effects of a long siege.” (Soggin 1993:246).

Die eerlike navorser sal erken dat, indien daar by die propaganda rondom Hiskia en sy regeringstyd verbygekyk word, Soggin se oordeel nie te ver van die kol af is nie. Dus, ten spyte van die Bybelse oordeel dat Hiskia 'n vroom en regverdige koning was en dat hy sekere bouwerk en ander positiewe dinge op sosiaal-maatskaplike en godsdienstige gebied mag gedoen het, dui die geskiedenis daarop dat hy 'n land agtergelaat het wat, buiten vir Jerusalem, totaal en al verwoes is. Juda se grondgebied is radikaal ingekort, plek-plek is vreemdelinge gevestig, terwyl talle stede onbewoon gelaat is (Clements 1980b:19-20). Kortom: Sosio-ekonomies, godsdienstig en polities was Juda platgeslaan (2 Kon. 18:13-16; ANET 1950:287-288). Dít was Hiskia se nalatenskap.

4.4 ANTI-ASSIRIESE OPTREDE EN HISKIA SE ROL

Indien ons nou egter weer teruggaan en Hiskia se verhaal by die begin gaan haal, blyk dit dat Hiskia se beleid aanvanklik dieselfde was as dié van Agas en dat hy getrou sy

belasting aan die Assiriese koning betaal het (Soggin 1993:249).⁵⁴ Gedurende sy bewind doen daar egter geleenthede hulself voor wat bevorderlik sou wees vir die bevryding van die Assiriese juk en Hiskia gryp hierdie geleenthede aan (Albertz 1992a:163). 'n Anti-Assiriese koalisie, waarvan Juda deel was (ANET 1950:287), word om en by 713-711 vC gevorm onder leiding van Azuri, koning van Asdod. Betaling van tribuut word gestaak en alle tekens van Assiriese opperheerskappy verwyder (ANET 1950:286-287). Die godsdienstige hervorming waarna 2 Konings 18:4 verwys en waarvoor Hiskia so geprys word (2 Kon. 18:3 en 5) speel waarskynlik in hierdie tyd af (Gunneweg 1972:107-108).⁵⁵

Sommige navorsers plaas ook die besoek van die Babiloniese afvaardiging, waarvan Jesaja 39 berig, in hierdie konteks. Volgens so 'n siening rebelleer dus ook Merodag-Baladan⁵⁶ gedurende hierdie tyd teen Assirië deur alle tekens van Assiriese opperheerskappy te verwyder (Roux 1992:321). Jesaja 39:1-8 en 2 Konings 20:12-19 (sien ook 2 Kron. 32:25-39) meld dat die Babiloniese koning Merodag-Baladan 'n afvaardiging na koning Hiskia gestuur het met briewe en geskenke en dat Hiskia weer op sy beurt aan die Babiloniese afvaardiging die skatte en die wapens wat daar in Jerusalem was, gewys het (Donner 1986:324-325). Dit is baie waarskynlik dat een van die hoof oogmerke van hierdie Babilonies-Judese kontak die bespreking van gesamentlike militêre optrede teen Assirië was.

⁵⁴ Hayes & Hooker (1988:72) wys daarop dat hy waarskynlik nie eens vir Samaria aktief ondersteun het met sy finale val nie.

⁵⁵ Sien ook paragraaf 4.5.

⁵⁶ Merodag-Baladan is in die Babiloniese annale bekend as Marduk-apla-iddinna II.

Oor die presiese tyd van dié Babiloniese afvaardiging se besoek aan Jerusalem, is daar egter verskil van mening onder navorsers. Aan die een kant is daar diegene, soos onder meer Brinkman (1984:57-60), wat van mening is dat hierdie besoek uit Babilonië plaasgevind het gedurende die anti-Assiriese koalisie in die tyd van Sanherib en wel om en by 704-703 vC. Aan die ander kant is daar diegene, soos byvoorbeeld Schoors (1998:51), wat van mening is dat dit plaasgevind het aan die einde van die anti-Assiriese optrede gedurende Sargon II se regering en dan wel rondom 714-711 vC. Hoe dit ookal sy, ons weet dat Babilonië ten minste een keer in die doodsrikke van die agste eeu teen Assirië rebelleer in 'n tyd wat daar oor 'n wye gebied opstande teen Assirië voorgekom het (Soggin 1993:250). Ons kan dus die Bybelse getuienis oor so 'n besoek aan koning Hiskia se hof uit Babel as 'n sterk moontlikheid aanvaar (2 Kon. 20:12-19; Jes. 39:1-8; 2 Kron. 32:31).⁵⁷

Dié opstande teen Assirië het plaasgevind gedurende die regeringstyd van Sargon II, terwyl hy in die noorde en noord-weste van sy ryk aan die veg was (ANET 1950:285-286). Van die state in Siro-Palestina rebelleer met die vooruitsig van hulp van die kant van Babel asook van Egipte, wie se posisie gedurende dié tyd weer enigszins sterker was ten opsigte van Assirië (Fohrer 1977:157). Sargon II noem in hierdie verband die Filistyne, Juda, Edom en Moab:

“Then [to] the rulers of Palestine (*Pi-lis-te*), Judah

⁵⁷ Wat genoemde besoek uit Babel betref, sal daar later (Hoofstuk 7) weer teruggekeer word na die volgorde van die gebeure soos vertel in 2 Konings 18-20 en Jesaja 36-39 en waar ek meen die besoek geplaas behoort te word.

(*Ia-ú-di*), Ed[om], Moab (and) those who live (on islands) and bring tribute [and] *tâmartu* - gifts to my lord Ashur - [he spread] countless evil lies to alienate (them) from me, and (also) sent bribes to Pir'u, king of Musru - a potentate, incapable to save them - and ask him to be an ally" (ANET 1950:287).

Na drie jaar kon Sargon II eers 'n leër na die suide van Siro-Palestina stuur om die opstand te onderdruk. Maar Egipte, wat op hierdie stadium deur die Etiopiese farao Shabaka regeer is, bewys homself as 'n onbetroubare bondgenoot deur die koning van Asdod, wat na Egipte gevlug het om uit die kloue van die Assiriërs te ontsnap, aan die Assiriese leër oor te gee (Bright 1981:282). Gelukkig vir Juda het Hiskia saam met van die ander state betyds tot sy sinne gekom en tribuut betaal aan Sargon II. So is die bedreiging vir eers weer afgeweer (Noth 1983:265).

Sargon II sterf in 705 vC en word opgevolg deur Sanherib (704-681). Met die openbare bekendmaking van Sargon II se dood, breek daar verskeie ernstige opstande in die Assiriese ryk uit, maar veral in die Mediterreense gebied en in Babilonië. Die opstande was van so 'n ernstige aard dat dit byna al Sanherib se tyd, aandag en energie in beslag neem (Roux 1992:319-320). So besig was Sanherib om sy heerskappy in verskillende dele van sy ryk waar daar opstande was te vestig, dat omstandighede al te gunstig was vir die state in die suide van Siro-Palestina om die Assiriese juk af te gooi. Hierdie keer was die anti-Assiriese opstand dan ook van 'n veel groter skaal as dié onder Sargon II (Noth 1983:265) en het die staat Juda geen geringe rol gespeel nie (Donner 1986:322).

In die Assiriese annale lees ons selfs dat die koalisiestate vir Padi, die koning van Ekron, 'n Filistynse stad wat nie deel van die koalisie wou vorm nie, aan koning Hiskia oorgelewer het wat laat dink dat Hiskia moontlik een van die leiers, of selfs dié leier (Soggin 1993:250), van die opstand kon wees:

“The officials, the patricians and the (common) people of Ekron - who had thrown Padi, their king, into fetters (because he was) loyal to (his) solemn oath (sworn) by the god Ashur, and had handed him over to Hezekiah, the Jew (*Ha-za-qi-(i)a-ú^{amel}Ia-ú-da-ai*) - (and) he (Hezekiah) held him prison, unlawfully,” (ANET 1950:287).

Die anti-Assiriese koalisie het, soos nou al 'n gewoonte geword het, ook weer op Egiptiese hulp staatgemaak (Soggin 1993:250). Dit is juis gedurende hierdie tyd wat die profeet Jesaja so duidelik waarsku teen enige vertroue op Egipte (bv. Jes. 30:1-5 & 31:1-3), dit terwyl daar Judese afgevaardigdes met die farao gaan onderhandel het vir hulp teen Assirië (Donner 1986:323-324).⁵⁸

4.5 HISKIA SE HERVORMINGS

In die Ou Nabye-Ooste het politieke opperheerskappy nie net beteken dat die

⁵⁸ Soos later sal blyk uit die bespreking (Hoofstuk 7), is daar navorsers wat die besoek vanuit Babel aan Hiskia se hof gedurende hierdie opstand plaas.

onderhorige staat se koning tribuut moes betaal nie. Die amptelike godsdiens van die heersers moes ook beoefen word, nie in die plek van die inheemse godsdiens nie, maar daarnaas (Noth 1983:266). So was dit ook met Juda gesteld (2 Kon. 16:10-18). Vir solank as wat Juda tribuut betaal het aan die Assiriese koning, het die Assiriese godsdiens 'n plek gehad naas die tradisionele aanbidding van Jahwe in die tempel in Jerusalem (Noth 1983:267). Toe Hiskia dus in 705 vC teen Assirië rebelleer deur nie meer tribuut te betaal nie, het hy ook die tempel en dus die godsdiens gesuiwer (Donner 1986:330).

Dit is moontlik teen hierdie agtergrond wat die Ou-Testamentiese berigte van grootskaalse hervormings deur koning Hiskia van Juda hul plek in die tradisie gekry het. Volgens 2 Konings 18:3-7⁵⁹ het Hiskia sy loopbaan begin met godsdienstige hervormings van ongekende omvang:

³Hiskia het gedoen wat reg is in die oë van die Here en het in alles die voorbeeld van sy voorvader Dawid gevolg. ⁴Hiskia het die hoogtes laat verwoes, die klippilare laat stukkend slaan en die gewyde pale laat afkap. Hy het ook die koperslang wat destyds deur Moses gemaak is, laat stukkend slaan, want tot nou toe het die Israeliete die koperslang met offers vereer. Die slang is Negustan genoem. ⁵Hiskia het op die Here die God van Israel vertrou. Nie een van al die konings van Juda voor of na Hiskia was soos hy nie.

⁵⁹ Sien ook die Rabshakeh se toespraak (Jes. 36:7 & 2 Kon. 18:22). Oor die historiese bedding van hierdie teks asook die plek daarvan in die toespraak van die Rabshakeh, sien Na'aman (1995:179-195).

⁶Hy was getrou aan die Here en het nie van Hom af weggedraai nie. Hiskia was gehoorsaam aan die gebooi wat die Here aan Moses gegee het. ⁷Die Here was by Hiskia, en Hiskia was voorspoedig in alles wat hy onderneem het. Hy het in opstand gekom teen die koning van Assirië en was nie meer aan hom onderdanig nie.” (NAV 1983).

Hierdie optrede het gemaak dat hy gesien is as ’n getroue volgeling van Jahwe wat godsdienshervorming teweeggebring het onder die volk van die Here wat verval het in die aanbidding van afgode.⁶⁰

Die historiese betroubaarheid van hierdie berigte word egter deur sommige navorsers in twyfel getrek (Na’aman 1995:179).⁶¹ Vir talle navorsers is hierdie temas maar net berigte wat die hervormings, wat baie jare later onder koning Josia van Juda sou plaasvind, antisipeer (bv. Handy 1988:111-115). Op dié wyse sou Josia se hervormings die finale fase in ’n proses wat dekades voor sy tyd begin is, verteenwoordig (Soggin 1993:249). Om hierdie hervormings te beskou as deel van die Deuteronomistiese beweging, of selfs die begin van so ’n beweging, word ook glad nie meer so wyd aanvaar nie, hoewel daar toegegee word dat dit in Deuteronomistiese terme geformuleer is (Soggin 1993:248).

⁶⁰ In 2 Kronieke 29-31 word hierdie hervorming in nog groter detail uitgespel. Die historisiteit van hierdie teks word egter ernstig bevraagteken (Jagersma 1979:229).

⁶¹ Na’aman (1995:179-195) trek selfs die historisiteit van die Josia-hervormings in twyfel!

Terwyl Soggin (1993:248) die rede vir die plasing van godsdienstige hervormings op die rekening van Hiskia gaan soek by pogings om die kultus in Jerusalem te sentraliseer, gaan Na'aman (1995:179-195) in 'n totaal ander rigting op. Hy meen dat Hiskia in die Koningsverhaal in 'n bepaalde skema ingepas word waar hy geteken word as die antitesis van Agas en as 'n prototipe van Josia (Na'aman 1995:194).

Uit die literatuur wat bestudeer is en waarvan slegs enkele verteenwoordigers van verskillende standpunte hierbo kortliks genoem is, lyk dit dus of die navorser met redelike stelligheid kan konkludeer dat die grootskaalse godsdienstige hervormings wat aan koning Hiskia toegeskryf word, eerder op 'n bepaalde teologiese agenda by die redaktor(s) van die Ou-Testamentiese geskryfte berus as op historiese werklikhede. So 'n gevolgtrekking blyk nie vergesog te wees nie, aangesien dit die een saak is waarvoor verteenwoordigers van andersins uiteenlopende standpunte, dit met mekaar eens is.

Dat Hiskia se anti-Assiriese optrede egter gepaard gegaan het met, ten minste, sekere godsdienstige en sosiale hervormings hoef, aan die ander kant, nie betwyfel te word nie (vgl. bv. Albertz 1992:181). Dit sou in dié tyd nie alleen tekenend gewees het van 'n anti-Assiriese houding nie, maar sulke hervormings pas ook baie goed in by 'n krisistyd soos wat die Suidryk beleef het na die val van die Noordryk (Koole 1997:1).⁶²

⁶² Albertz (1992:180-186) voer 'n sterk argument ten gunste van godsdienstige en sosiale hervormings in Hiskia se tyd wat moeilik geïgnoreer kan word.

4.6 SANHERIB KONSOLIDEER SY MAG

Die afgooi van die Assiriese juk deur 'n hele aantal state het in so 'n mate versprei dat daar inderdaad 'n sterk moontlikheid was dat Assiriese opperheerskappy 'n finale nekslag toegedien kon word. Wat hierdie hoop versterk het, is die feit dat dit Sanherib 'n hele aantal jare geneem het om sy mag te konsolideer en die opstandige state weer aan die mag van Assirië te onderwerp (Noth 1983:267). Sanherib het eers sy mag in Mesopotamië en in die ooste van sy ryk gevestig. In dié proses is ook Babilonië onderwerp en koning Merodag-Baladan verban (Schoors 1998:96).⁶³ Vier jaar na sy troonbestyging in 701 vC kon Sanherib eers begin met sy beroemde veldtog teen Siro-Palestina om die ou orde daar te gaan herstel (Hermann 1980:317) en in sy annale doen Sanherib nogal breedvoerig verslag van hierdie veldtog van hom (Noth 1983:267).

4.7 SANHERIB SE ANNALE

Uit die regeringstyd van Sanherib is daar vir vandag se navorser 'n ryke nalatenskap van bronne in die vorm van historiese dokumente, muurpaneel en so meer (Luckenbill 1927:115). Vir hierdie studie is Sanherib se weergawe van sy derde

⁶³ Sien 4.4.

veldtog na Palestina van groot belang en ook wat hierdie veldtog betref, is daar genoeg inligting beskikbaar (Hayes & Hooker 1988:79).

Volgens Luckenbill (1927:115) vorm die beroemde Taylor Prisma, wat in die British Museum uitgestal word, die finale uitgawe van Sanherib se annale, maar in 1920 verkry die *Oriental Institute of the University of Chicago* 'n selfs nog beter bewaarde prisma met Sanherib se annale daarop. Die twee weergawes is, wat inhoud betref, byna identies (Scheffler 2000:90). Die Taylor Prisma dateer uit ongeveer 691 vC en die Chicago Prisma uit ongeveer 689 vC (Luckenbill 1927:115). In die bespreking wat volg, word hierdie bronne saam met die Bybelse getuienis as primêre bronne gebruik.⁶⁴

4.8 SANHERIB SE DERDE VELDTOG

Aangesien hierdie veldtog van Sanherib die direkte agtergrond van Jesaja 36-39 vorm, is dit nodig om op hierdie punt eers by wyse van 'n ekskursie die problematiek van dié besondere veldtog aan die orde te stel, voordat daar vervolg word met die voltooiing van die historiese raamwerk onder bespreking.

⁶⁴ ANET (1950:287-288) waarin Pritchard van die sogenaamde Chicago Prisma gebruik maak en King (1898:52-66) wat van die sogenaamde Taylor Prisma gebruik maak, was tot my beskikking, asook die muurpaneel waarin die slag van Lagis uitgebeeld word. Laasgenoemde kon ek persoonlik fotografeer, asook populêre lesings in dié verband in die British Museum bywoon (1999). Aanhalinge uit die Assiriese annale is uit ANET (1950) tensy anders vermeld.

EKSKURSIE 2
SANHERIB EN PALESTINA – EEN OF TWEE
VELDTOGTE?

Die problematiek wat betref Sanherib se veldtog na Palestina, hou primêr verband met die vraag of Sanherib tydens sy regering een of twee veldtogte na Palestina en meer spesifiek teen koning Hiskia van Juda, onderneem het. Op hierdie punt is daar verdeeldheid onder geleerdes en lyk dit nie of ons enigsins nader aan 'n antwoord is nie (vgl. Tawil 1982:195; Laato 1987:49 en Seitz 1993:45, om maar net enkeles te noem). Die volgende opmerking van Tawil som die huidige akademiese situasie goed op:

“Indeed, an impasse appears to have been reached. The historical evidence which is needed to understand the actual historical sequence of events appears to be unavailable.” (Tawil 1982:202).

Om mee te begin: Sanherib se annale vertel van slegs een veldtog wat dié Assiriese koning teen Juda onderneem het en dit was gedurende sy derde veldtog na Palestina in om en by 701 vC. Jerusalem is beleër en Hiskia 'n swaar belasting opgelê, wat hy betaal het (2 Kon. 18:13-16 word deur die oorgrote meerderheid navorsers in hierdie verband vermeld). Geen melding word in Sanherib se annale gemaak van 'n inname van Jerusalem nie. Ook word geen verdere veldtog teen Juda of 'n beleg van Jerusalem andersins vermeld nie (ANET, 287-288).

Blaai 'n mens egter na die Bybelse getuienis oor Sanherib se veldtog na Palestina, raak die prentjie meer gekompliseerd: Is

daar in 2 Konings 18:13-19:37 en Jesaja 36-37 sprake van een of twee militêre veldtogte teen Hiskia? Het Sanherib Jerusalem by een, of by twee geleenthede beleër? By een geleentheid het Hiskia tribuut betaal en so 'n aanslag afgeweer (2 Kon. 18:13-16 – 'n berig wat nie in Jesaja vermeld word nie) en by 'n tweede geleentheid het hy geweier om tribuut te betaal en is Jerusalem deur 'n wonderwerk gespaar van vernietiging (Jes. 36-37 en 2 Kon. 18:17-19:37).

Dan is daar ook die gedagte dat Jesaja 36-37 (2 Kon. 18:17-19:37) in der waarheid uit twee berigte bestaan wat hier gekombineer is in een verhaal (Clements 1980b:53-54). Uit die navorsing tot nou toe, is daar dus navorsers wat tot drie dele onderskei in die Bybelse weergawe van Sanherib se veldtog(te) na Palestina (Tawil 1982:202). Dit is die kern van die probleem rondom Sanherib se veldtog na Palestina waarmee Bybelnavorsers gekonfronteer word.

Vervolgens word dié drie berigte, soos dit tans in die navorsing gereflekteer word, bondig weergegee.

1. Weergawe A:

2 Konings 18:13-16 (kom nie in Jesaja voor nie):

Sanherib val Juda binne en verower al die versterkte stede. Hiskia besef dat hy nie 'n kans staan teen die Assiriese magte nie en stuur 'n boodskap na Sanherib waarin hy onderneem om tribuut te betaal. Sanherib, wat op daardie stadium by Lagis aan die veg was, aanvaar Hiskia se aanbod en lê hom 'n swaar belasting op, wat Hiskia dan ook betaal. Soos Clements (1980b:19) tereg aandui, is hierdie weergawe maklik versoenbaar met gebeure gedurende Sanherib se derde veldtog

na Palestina in 701 vC soos berig word in sy annale (ANET, 287-288).

2. Weergawe B₁:

Jesaja 36:1-37:9a, 37-38 (2 Kon. 18:17-19:9a, 36-37):

Dit gaan hier hoofsaaklik om die Rabsake, wat met 'n groot leër deur Sanherib na Jerusalem gestuur word, se pogings om Hiskia se amptenare te oortuig om oor te gee. 'n Gesprek wat in detail aangebied word. Hiskia vertrou egter op die boodskap van die profeet Jesaja en weier om oor te gee. Die Rabsake keer terug na Sanherib waar hy by Libna aan die veg was. Intussen ontvang Sanherib berig dat die Tirhaka van Kus oppad is. Hy slaan kamp af en vertrek na Nineve. Op 'n dag, terwyl hy in die tempel van sy god Nisrok was, word hy deur twee van sy seuns vermoor.

Dit dien vermeld te word dat hierdie verwysing na Tirhaka van Kus egter probleme oplewer aangesien hy nie voor 690 vC koning oor Egipte was nie (Schoors 1998:97). Dié probleem het onder meer by sommige navorsers die gedagte van 'n tweede veltog deur Sanherib na Palestina laat ontstaan (Clements 1980b:113).

3. Weergawe B₂:

Jesaja 37:9b-36 (2 Kon. 19:9b-35):

'n Tweede keer word die Rabsake na Jerusalem gestuur. Sanherib het gehoor dat die Egiptiese koning Tirhaka en sy leër in aantog is en hy stuur die Rabsake hierdie keer met dreigbriewe na Hiskia. Weer eens maak Hiskia staat op die advies van Jesaja wat hom verseker dat Jerusalem nie ingeneem sal word nie en dat die Assiriese leër die aftog sal

blaas. Opvallend is die rol wat profesieë in hierdie berig speel (Clements 1980b:56-58), asook die dramatiese einde daarvan: Sanherib verloor 185 000 soldate in een nag en hy keer terug na Nineve sonder om Jerusalem in te neem.

Wanneer geleerdes poog om op grond van hierdie getuienis dan nou 'n historiese rekonstruksie te maak, loop standpunte hoofsaaklik langs een van die volgende gedagtes:

Een-veldtog-teorie:

Sanherib het Siro-Palestina slegs een keer gedurende sy bewind binnegeval. Hy onderdruk die opstand in Sirië en langs die suidelike kus gebied van Palestina met gemak. Sanherib se sukses laat Hiskia besef dat verdere anti-Assiriese optrede futiel sal wees en hy poog om vrede te maak met Sanherib. Sanherib lê Hiskia 'n swaar belasting op, wat Hiskia betaal en Sanherib val Jerusalem nie binne nie. Die Assiriese koning kom egter te hore dat die Egiptiese koning met sy leër in aantog is en, moontlik omrede hy seker wil maak dat Hiskia hom nie moontlik van agter af kan bedreig in 'n moontlike geveg met Egipte nie, eis Sanherib dat Hiskia Jerusalem se hekke vir hom oopmaak. Op sterkte van die profeet Jesaja se profesie, weier Hiskia egter om oor te gee. Terwyl Jerusalem nog onder beleg van die Assiriese leër is, onttrek Sanherib sy troepe op grond van rede(s) waaroor ons vandag net kan spekuleer.

Twee-veldtogte-teorie:

Sanherib het twee veldtogte na Palestina onderneem: Een in 701 vC (2 Kon. 18:13-16) waartydens Hiskia tribuut betaal en Jerusalem gevolglik nie deur Sanherib ingeneem word nie. Hy

ondernem 'n tweede veldtog na Palestina in 688 vC nadat hy verneem van 'n verdere anti-Assiriese opstand in die gebied ondersteun deur Tirhaka, wat intussen die Egiptiese troon bestyg het. Sanherib wend hom na Palestina, onderdruk die opstand en beleër Jerusalem. Hiskia verlaat hom weer op die profetiese woord van Jesaja en die Assiriërs hef om die een of ander rede die beleg baie skielik op.

Daar is inderdaad meer standpunte oor die saak (Clements 1980b:14). Hier is egter slegs dié gemeld wat vir die doel van hierdie studie as die belangrikste geag word. Die ander is eintlik niks meer as geringe variasies op genoemdes nie en daarom word daar hiermee volstaan.

Die belangrikste punt van kritiek teen die een-veldtog-teorie is dat die Egiptiese koning Tirhaka eers in 690/689 vC koning geword het (Horn 1966:3-11) en dus nie in 701 vC teen Assirië as koning van Egipte kon optrek nie (Bright 1981:306).

In 'n artikel 'n aantal jare gelede lê Tawil (1982) nog 'n moontlike probleem met die een-veldtog-teorie bloot en wel op grond van die vertaling van 2 Konings 19:24 (Jes. 37:25) waar die Rabsake in sy toespraak verwys na **יְאֲרֵי מְצֹרֶה**. Soos Tawil (1982:195) tereg in hierdie artikel daarop wys, word dit in die meeste vertalings vertaal met iets soos “vreemde waters/waters van vreemde(ander) lande/waters van vreemdelinge”, wat kommentators dan met die Nylrivier in Egipte in verband bring.

Tawil verskil egter van die meeste ander geleerdes en vertaal

dit as “die strome van berg Masor” (Tawil 1982:201). Berg Masor identifiseer hy met ’n plek net noord-oos van Nineve vanwaar Sanherib kanale aangelê het na Nineve en dit kan in 694 vC gedateer word (Tawil 1982:200). Die Rabsake kon dus nog nie gedurende die beleg van Jerusalem in 701 vC van Sanherib se groot ingenieurswerke geweet het nie, want hy het dit nog nie voltooi nie. Dus moes daar ’n tweede beleg van Jerusalem gewees het.

William Shea het weer heel onlangs die vraag op die voorgrond geplaas in ’n artikel waarin hy pleit ten gunste van die twee-veldtog-teorie (Shea 1999:36-64). Hy baseer sy argument, behalwe vir reeds bekende bewyse, op die grootskaalse afwesigheid van annale van Sanherib uit die tydperk tussen 688-681 vC en ’n onlangs ontdekte teks van Tirhaka wat Egiptiese ondersteuning bied aan die twee-veldtogte-hipotese (Shea 1999:38). Hy wys ook daarop dat die “siege ramp” wat by Lagis opgegrawe is, ontbreek op die relief van die verowering van Lagis wat in Sanherib se paleis te Nineve in die troonkamer gevind is (Shea 1999:40-41). Hy is van mening dat dié relief na die eerste veldtog gemaak is, maar dat dit grootliks oordryf en dat Sanherib eers met sy tweede veldtog na Palestina die “siege ramp” gebou het en Lagis totaal verwoes het (Shea 1999:41).

Wat die twee-veldtogte-teorie betref, word aangesluit by Schoors (1972:13) en Cogan (2000:302) se standpunt naamlik dat daar geen enkele positiewe historiese grond bestaan vir ’n tweede veldtog deur Sanherib na Palestina nie. Ter motivering kan daar op die volgende punte van kritiek gewys word:

Eerstens het Sanherib geen verdere belang in die weste gehad na sy veldtog in 701 vC nie, want hy was te besig om Nineve te omskep as sy nuwe hoofstad.

Ten tweede, wat die Bybelbronne se getuienis oor die veldtog betref, kan dit moontlik wees dat Jesaja en 2 Konings gebruik maak van 'n tegniek wat ons ook in die Babiloniese kronieke vind. Gebeure wat oor 'n lang tydperk plaasgevind het, word naamlik vertel asof dit alles gedurende dieselfde tydperk, of dan ten minste kort opeenvolgend plaasgevind het. Die tegniek word byvoorbeeld toegepas met die sluipmoord op Sanherib. Daar word na Sanherib se sluipmoord verwys as sou dit plaasgevind het direk na sy terugkeer van Juda na Nineve. In werklikheid weet ons dat dit eers 21 jaar later plaasgevind het.

Die verwysing na Tirhaka is moontlik die resultaat van dieselfde proses. Hier word die naam van 'n minder bekende koning vervang deur die naam van 'n baie meer bekende koning Tirhaka, wat bekend was vir sy oorloë teen die Assiriërs, miskien ook omrede die redaktor(s) die boodskap dekades na die werklike gebeure aan hul gehoor vertel (Tadmor 1976:143-145).

Derdens: Wat Tawil se hipotese omtrent die interpretasie van 2 Konings 19:24 betref, kan daar op dieselfde trant geredeneer word dat Sanherib se bouwerk alom bekend was en dat mense vir jare daarna nog daaroor gepraat het. Hierdie bekende feit word deur die outeur/redaktor(s) in die Rabsake se toespraak geplaas omrede dit bydra tot die skildering van Sanherib se gespog.

Dan is dit 'n ope vraag of 'n mens, soos Shea, op grond van die afwesigheid van genoegsame inligting uit Sanherib se annale kan aflei dat hy wel 'n tweede veldtog na Palestina onderneem het. Wat die onlangs ontdekte teks van Tirhaka betref, meld dit nie die naam van sy opponent in die betrokke veldslag nie (Shea 1999:39-40) en die standpunt dat dit Sanherib was, berus bloot op spekulاسie.

Ook die standpunt dat die reliëf in die paleis se troonkamer 'n oordrywing van 'n eerste kleiner oorwinning oor Lagis is, berus hoegenaamd nie op feite nie, maar pas eerder mooi in Shea se skema in. Selfs indien aanvaar word dat die muurpaneel 'n oordrywing is, is dit op sigself tog geen bewys dat Sanherib meer as een veldtog na Siro-Palestina onderneem het nie.

In hierdie studie word daar aangesluit by die een-veldtog-teorie en wel om die volgende redes:

- (1) Sanherib se annale maak nie melding van twee veldtogte teen Jerusalem nie.
- (2) Ons het in Jesaja en in 2 Konings nie te doen met “eksakte geskiedskrywing” nie, (sien veral Hoofstuk 6 en verder van onderhawige studie) dus kan die “foutiewe” plasing van Tirhaka aan die einde van die agste eeu voor Christus goedskiks verklaar word soos hierbo.
- (3) Na 701 vC was Sanherib besig met die vestiging van sy eie hoofstad in Nineve en het hy nie veel belang in Palestina gehad nie (Tadmor 1976:145).
- (4) Daar is geen dwingende teksetuienis (Jes. 36-39 en 2 Kon. 18-20) vir 'n twee-veldtogte-teorie nie.

(5) Die sogenaamde getuienis uit die onlangs ontdekte Tirhaka teks en idee dat die reliëf in Sanherib se troonkamer in die Nineve paleis oordryf, berus op spekulasie.

Sanherib het weinig weerstand in die noorde van Siro-Palestina ervaar, waarskynlik omrede hierdie state reg deur die opstand teen Assirië relatief vreedsaam gebly het. Hy is hiervandaan langs die Fenisiese kus af waar koning Luli van Sidon die enigste vors was wat onderwerp moes word, terwyl die ander stede nie vinnig genoeg tribuut kon betaal nie. Die konings van Asdod, Ammon, Moab en Edom het dieselfde gedoen (Noth 1983:268). Hierna het hy die Filistynse stede Askelon en Ekron verower (Hermann 1980:317-318).

Terwyl hulle steeds in 'n oorlog teen Filistynse en Judese stede gewikkel was, het 'n aantal Egiptiese konings die Assiriese leër gekonfronteer, maar hulle het die veldslag teen die Assiriërs verloor (Donner 1986:326). Die Egiptiese leër was waarskynlik nie op volle sterkte nie, maar het uit konings en soldate uit die deltagebied bestaan. Laato (1995:224) meen dat die veldslag naby die dorp Eltekeh plaasgevind het en dat die leër bestaan het uit Egiptiese en Etiopiese magte onder bevel van Tirhaka, wat gepoog het om Juda, Ekron en moontlik Askelon van hulp te wees. Na die oorwinning oor Egipte was die Assiriese opperheerskappy weer herstel.

4.9 JUDA WORD BINNEGEVAL

Gedurende die tyd van opstand teen Assirië het Hiskia nie net vir hom 'n klomp bondgenote versamel om die Assiriese juk af te gooi nie. Hy het waarskynlik besef dat Sanherib geen rebellie sommer net daar sal laat nie. Gevolglik gebruik Hiskia ook die tyd om sy verdediging op te knap (Paul & Dever 1973:131). Soos uit 2 Kronieke 32:3-5 blyk, versterk hy die mure van Jerusalem en bou hy vir hom nog ekstra voorraadkamers om meer voedsel te berg met die oog op 'n beleg van die stad (Cornfeld 1976:128-130 & 154). Hy vul sy weermag aan met nog strydwaens (Cornfeld 1976:154) en verseker Jerusalem van voldoende water (Bright 1981:285) deur die bou van die bekende Siloam tunnel (Gunneweg 1972:106) waarvan ons onder andere in 2 Konings 20:20 en Sirag 48:17 lees.⁶⁵ Die tunnel het water vanaf die Gihonfontein onder die heuwel van Jerusalem herlei na 'n dam in die laer deel van die stad (Bright 1981:285).⁶⁶

Hiskia wou seker maak dat hy gereed is vir enige moontlike strafekspedisie wat Sanherib mag stuur om die opstand teen die Assiriese ryk te onderdruk. Toe Sanherib dus, nadat hy die res van Siro-Palestina weer aan die Assiriese magte onderwerp het

⁶⁵ Jagersma (1979:230-231) is van mening dat die tunnel moontlik eerder gebou is met die oog op die toename in die populasie van Jerusalem, as met die oog op 'n beleg.

⁶⁶ In Paul en Dever (1973:131-135) is daar 'n volledige beskrywing, met sketse en foto's, van hierdie besondere stukkie ingenieursvernuf.

en die Egiptiese leër verslaan het, opruk na Juda en Jerusalem, was Hiskia en die inwoners van Jerusalem reg vir hom (Bright 1981:285-286).

Met die binneval van Filistea gedurende sy derde militêre ekspedisie in Palestina (Laato 1995:213-215) het Sanherib se troepe ook sommer Juda se grondgebied beset.

Ons lees in Jesaja 36:1 (sien ook 2 Kon. 18:13) die volgende:

וַיְהִי בְּאַרְבַּע עָשָׂרָה שָׁנָה לְמֶלֶךְ חִזְקִיָּהוּ עָלָה
סִנְחַרִּיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת
וַיַּחֲפְשֵׂם:

(Jesaja 36:1)⁶⁷

Sanherib meld in sy annale dat ses-en-veertig van die vestingstede en kleiner dorpie beset is (Hermann 1980:318).

“As to Hiskia, the Jew, he did not submit to my yoke, I laid siege to 46 of his strong cities, walled forts and to the countless small villages in their vicinity, and conquered (them) by means of well-stamped (earth-) ramps,...” (ANET 1950:288).

Die prentjie uit beide bronne is dus heel duidelik: die hele Juda, met die uitsondering van Jerusalem waar Hiskia hom op daardie stadium bevind het, is deur die Assiriese

⁶⁷ “In die veertiende jaar van koning Hiskia, het koning Sanherib van Assirië opgetrek teen al die vestingstede in Juda en dit verower.”

magte ingeneem (Noth 1983:268). Daar was enkele vestingstede in die weste van Juda wat aanvanklik die aanslag afgeweer het, soos byvoorbeeld Lagis wat deur Sanherib persoonlik beleër is. Die een na die ander moes hulle egter die knie voor die Assiriese leërs buig totdat Lagis ook uiteindelik voor die Assiriese mag val⁶⁸ en Jerusalem, wat vroeër deur Hiskia versterk is, alleen bly staan het.

4.10 DIE BELEG VAN JERUSALEM

Hoewel Jerusalem, soos vermeld, bly staan het voor die Assiriese mag, was dit 'n beleërde stad (Donner 1986:328). Die Bybelse bronne (Jes. 36-37, 2 Kon. 18 & 19 & 2 Kron. 32:1-23) getuig daarvan terwyl Sanherib se annale die volgende meld:

“Himself (Hiskia) I made a prisoner in Jerusalem,
his royal residence, like a bird in a cage. I surrounded
him with earthwork in order to molest those who
were leaving his city’s gate.” (ANET 1950:288).

Volgens Laato (1995:224-226) het Hiskia bang geword oor die nuus dat die een stad na die ander voor Sanherib geval het waar die konings nie oorgegee het nie. Hiskia

⁶⁸ Die relatief goed bewaarde panele uit Kamer 36 van die paleis in Nineve (Edelman 2000:88) wat die beleëring en uiteindelijke verwoesting van Lagis uitbeeld, word in die British Museum in Londen uitgestal en die uwe het die geleentheid gehad om dit persoonlik te sien en te fotografeer (sien ook ANEP 327e.v.). Die Assiriese beleg van Lagis is die enigste historiese gebeurde deur die Ou Testament berig waarvan daar nie alleen spore gevind is op die argeologiese plek in Israel nie, maar ook in die ruïnes van 'n argeologiese plek buite Israel, naamlik in die Assiriese stad Nineve (Scheepers & Scheffler 2000:250). Laasgenoemde outeurs gee 'n goeie beskrywing, met foto's en illustrasies van die uitbeelding hiervan op die muurpaneel in die paleis te Nineve (Scheepers & Scheffler 2000:250-267).

stuur boodskappers na Sanherib met die boodskap dat hy oorgee en sal betaal wat Sanherib ook al eis. Soos verwag kan word, eis Sanherib 'n groot tribuut en Hiskia stuur dit na hom in Lagis (Laato 1995:200). Dit kon ook moontlik die geleentheid wees waartydens Hiskia vir Padi, die voormalige koning van Ekron, aan Sanherib oorgegee het (Laato 1995:225).

Óf Sanherib was nie met die tribuut tevrede nie, óf hy het homself bedink, maar hoe dit ook al sy, hy eis dat Hiskia oorgee en net om aan Hiskia te beduie dat hy ernstig is, stuur Sanherib 'n deel van sy leër na Jerusalem en hulle beleër die stad (2 Kon. 18:17/Jes. 36:1-2). Diep onder die besef van die erns van die situasie, begin die inwoners van Jerusalem paniekerig raak. Hiskia wend hom tot die profeet Jesaja wat hom verseker dat die stad nie ingeneem sal word nie. Hiskia moet net op Jahwe vertrou (2 Kon. 19:2-7/Jes. 37:2-7). Vir sommige van Hiskia se troepe en leiers was die situasie egter net té oorweldigend en hulle slaan op die vlug en in dié proses word baie gevang (ANET 1950:288/Jes. 22:3). Hiskia bly egter saam met die gelowiges agter in Jerusalem en wag vir uitkoms.

Tot op hierdie punt lewer die onderskeie bronne tot ons beskikking nie veel probleme nie: Sanherib se magte beleër Jerusalem en Hiskia, saam met die gelowige inwoners van Jerusalem, sit vasgekeer maar vol vertrou en wag op Jahwe.

Wat die uiteinde van die beleg betref, is die bronne egter nie so duidelik nie. Volgens 2 Konings 19:32-37, Jesaja 37:33-38 en 2 Kronieke 32:20-22 is Jerusalem op die laaste nippertjie deur 'n wonderwerk van ondergang gered. Op hulle beurt maak die

Assiriese annale, wat wel die beleg van die stad beskryf, geen melding van die inname en/of verwoesting van Jerusalem nie. Ons lees slegs dat Sanherib terug is in Nineve waar hy tribuut van Hiskia ontvang het:

“Hezekiah himself, whom the terror-inspiring splendour of my lordship had overwhelmed and whose irregular and elite troops which he had brought into Jerusalem, his royal residence, in order to strengthen (it), had deserted him, did send me, later, to Niniveh, my lordly city, together with 30 talents of gold, 800 talents of silver, precious stones, antimony, large cuts of red stone ... (and) all kinds of valuable treasures, his (own) daughters, concubines, male and female musicians. In order to deliver the tribute and to do obeisance as a slave he sent his (personal) messenger. (ANET 1950:288).

Dit is 'n vreemde toedrag van sake gesien in die lig van die Assiriese konings se gewoonte om hul oorwinnings te laat neerskryf en uit te beeld, asook die venyn waarmee Sanherib oor die algemeen in sy annale na Hiskia verwys (Laato 1995:219-200).

Die probleem waarmee navorsers worstel, het dus twee kante. Aan die een kant is daar die vraag na 'n geldige interpretasie van die Bybelse getuienis aangaande Jerusalem se wonderbaarlike verlossing. Aan die ander kant is daar die vraag na die Assiriese annale se verswyging van die inname van Jerusalem.

Een moontlike oplossing vir die probleem is dat daar waarskynlik ander faktore was, moontlik polities van aard (bv. Soggin 1993:251), wat daartoe gelei het dat Sanherib die beleg skielik ophef en na Nineve teruggekeer het. In so 'n situasie kan 'n mens aanvaar dat hy tevrede was met die betaling van tribuut deur Hiskia - sien die aanhaling uit ANET (1950:288). In die lig van die feit dat die anti-Assiriese koalisie verbreek is en met die politieke knou wat hy Hiskia toegedien het:

“His towns which I had plundered, I took away from his country and gave them (over) to Mitinti, king of Ashdod, Padi, king of Ekron, and Sillibel, king of Gaza.” (ANET 1950:288).

het Sanherib dit moontlik nie nodig geag om Jerusalem in te neem nie. Tevrede met die feit dat Hiskia se mag gebreek is, sy grondgebied ingekort is tot Jerusalem (Fohrer 1977:163) en hy ekonomies geruïneer is deur onder meer 'n lang beleg en die heffing van 'n swaar belasting, keer Sanherib dus terug na Nineve sonder dat hy Jerusalem binneval. Sanherib aanvaar Hiskia se tribuut⁶⁹ en laat hom toe om as vasalkoning verder te regeer.

Persoonlik wonder ek of geografiese faktore nie ook in die Assiriese opheffing van die beleg 'n rol kon gespeel het nie. In 4.1 is daar verwys na Juda se enersydse

⁶⁹ Die betaling van tribuut deur Hiskia waarna 2 Konings 18:13-16 verwys, kan moontlik hier inpas. Wat detail betref, verskil 2 Konings 18:13-16 op sekere punte van die Assiriese annale. Die verskille maak egter geen wesenlike verskil aan die historiese rekonstruksie wat hier voorgestel word nie. In Jesaja 36-39 word daar egter geen melding gemaak van tribuut wat Hiskia aan Sanherib sou betaal het nie.

nabyheid aan belangrike deurgangsroetes, maar aan die ander kant aan haar geïsoleerdheid daarvan.⁷⁰ Indien ons aanvaar dat Hiskia se mag en grondgebied so radikaal ingekort is, as wat hierbo gestel is, kon Sanherib moontlik van oordeel gewees het dat 'n koning wie se magte so ingeperk is en deur wie se grondgebied daar geen belangrike verbindingsweë strek nie, nie langer vir hom en sy ryk bedreiging inhou nie. Dit was dus nie vir hom nodig om Jerusalem in te neem nie.

'n Ander moontlike verklaring wat deur sommige geleerdes voorgestaan word (bv. Laato 1995) is dat daar 'n plaag in die Assiriese kamp uitbreek het wat verwoesting gesaai het. Die gevolg was dat die Assiriese leër nie die beleg kon volhou nie en met die aanhoor van gebeure het Sanherib geen ander keuse gehad nie as om sy leër te laat terugkeer na Nineve (Laato 1995:225). Voorstanders van hierdie standpunt verwys graag na Herodotus (1996:138) se vertelling van 'n muisplaag wat gedurende die nag deur die Assiriese kamp sou getrek het tydens 'n veldtog teen Egipte (Soggin 1993:252):

“... thousands of field-mice swarmed over the Assyrians during the night, and ate their quivers, their bowstrings, and the leather handles of their shields, so that on the following day, having no arms to fight with, they abandoned their position and suffered severe losses during their retreat”.
(Herodotus 1996:138).

⁷⁰ Vergelyk in dié verband Baly (1974:177-190) en Eybers (1984:51-70).

Wat die uiteinde van Sanherib se beleg van Jerusalem betref, sal die eerlike navorser moet erken: Ons het tans te min inligting tot ons beskikking om by 'n beslissende antwoord uit te kom, maar dit relatiewer nie die stel van 'n voorlopige rekonstruksie van die moontlike afloop van gebeure nie.

In hierdie studie word die standpunt gestel dat Sanherib, hoewel hy Jerusalem beleër het, nie die stad ingeneem het nie. Om redes waaroor ons tans alleen maar kan bespiegel, is die beleg opgehef en keer Sanherib terug na Nineve waar hy tribuut van Hiskia ontvang. Hiskia regeer tot aan die einde van sy lewe as vasal van Assirië in Jerusalem. Met verloop van jare het hierdie gebeure 'n legendariese karakter binne die tradisies van die Suidryk verkry en is dit as voorbeeld gesien van 'n gelowige koning se vertrouwe op Jahwe en Jahwe se verlossende handeling in die geskiedenis van die koning en die stad.

4.11 DIE VERDERE LOT VAN DIE SUIDRYK

Die verdere lot van die Suidryk tydens Assiriese heerskappy as wêreldmag is nie op hierdie stadium van direkte belang vir die interpretasie van Jesaja 36-39 nie en daarom word slegs enkele, heel kursoriese opmerkings gemaak.

Vanaf die jaar 701 vC tot en met die regeringstyd van koning Josia van Juda (639-608 vC), sou die Suidryk ondergeskik aan die Assiriese vors bly (Fohrer 1977:164). Dit

alles het, onder meer, beteken dat koning Hiskia, asook sy seun Manasse en dié se seun, Amon, weer plek moes maak vir die Assiriese staatsgodsdienst naas die Jahwe-aanbidding in die tempel in Jersusalem (Auret 1993:49).

So is die deur uit die aard van die saak weer oopgemaak vir die binne koms van allerlei vreemde godsdienstige elemente in die lewe van die mense van Juda (vir meer inligting oor die konsekwensies hiervan vir die godsdienst van Israel kan Donner 1986:329-338 gelees word). Ons kan egter saam met Jagersma stem wanneer hy opmerk:

“Hoewel 2 Kon. 21.21 sterk Deuteronomisties gekleur is, kunnen we ons toch niet aan de indruk onttrekken, dat Juda in deze tijd een periode van diep verval op godsdienstig terrein beleefd. Ook 2 Kon. 23 en Jer. 2 wijzen in deze richting”. (Jagersma 1979:232).

Uit 2 Konings 21:1-18 blyk dat veral Manasse, seun van Hiskia, skerp veroordeel is oor hierdie toedrag van sake.

Onder Josia se bewind sou Juda egter, hoofsaaklik weens groot verskuiwings in die magspolities van destyds, meer onafhanklik kon optree en sy grondgebied uitbrei totdat dit, ten minste na die noorde, 'n groter gebied beslaan het as wat daar ooit onder Juda se heerskappy was ná die skeuring van die ryk (Jagersma 1979:234-239). Jagersma (1979:235) noem die tyd wat min of meer ooreenkom met Josia se

regeringstyd, 'n “overgang tussen de Assyrische en Babyloniese heerskappij”, wat in Juda self gekenmerk is deur godsdienstige hervormings en staatkundige uitbreidings.

Assirië het gedurende dié tyd soveel probleme ondervind om sy magposisie te handhaaf dat hy nie teen Juda kon optree nie. Daar was voortdurende opstande in Babilonië, terwyl Egipte ook weer 'n al groter rol in die Ou Nabye-Ooste begin speel het. Assirië word dan ook uiteindelik in 608 vC deur 'n gesamentlike mag van Babilonië en Medië finaal verslaan.

Dit het Palestina oopgelaat vir Egipte om beheer oor te neem, wat farao Neko toe ook doen soos blyk uit talle bronne (bv. Herodotus 1996:145 e.v. en onder meer 2 Kon. 23:31-34). Dus, na 'n kort onderbreking gedurende die ondergang van die Assiriese ryk, was Juda nou weer volkome onder beheer van 'n buitelandse mag en moes hulle tribuut betaal (Jagersma 1979:243-244).

Rondom die jaar 605 vC vind 'n beslissende veldslag tussen Egipte en Babel te Karkemis plaas en verslaan die Babiloniese kroonprins, Nebukadnesar die Egiptiese mag. Daarmee is Egipte se mag oor Palestina ook gebreek en sou Juda, met sporadiese pogings tot opstand, tot en met sy val in die somer van 586 vC⁷¹ as vasalstaat van die Babiloniese kroon bly voortbestaan (Jagersma 1979:244-245).

⁷¹ Vergelyk onder meer Jagersma (1979:251-252) en Hayes & Hooker (1988:95-98) se bespreking van hierdie datum.

4.12 DIE WAARDE VAN HIERDIE HISTORIESE RAAMWERK EN DIE BYDRAE DAARVAN TOT DIE EKSEGETIESE PROSES

Aan die einde van die rekonstruering van 'n historiese raamwerk vir die agste eeu voor Christus, kan met reg gevra word na die waarde en bydrae daarvan tot die eksegetiese proses in die algemeen, maar dan ook tot die onderhawige studie in besonder.

Soos nou reeds by meer as een geleentheid aangetoon is, plaas die outeur/redaktor(s) die teks binne 'n bepaalde historiese raamwerk waarmee die leser in die leesproses rekening moet hou. Dit is dan ook in die afgelope twee hoofstukke (Hoofstukke 3 en 4) gedoen. Met die bronne tot ons beskikking, is hier gepoog om 'n eie prentjie te vorm van gebeure in die laaste helfte van die agste eeu voor Christus en met name gebeure rondom die Assiriese beleg van Jerusalem gedurende hierdie tyd.

Uit die beskikbare bronne het daar geblyk, indien nie historiese onjuisthede nie, dan ten minste vae, onvolledige en verwarrende inligting in die Bybelse teks te wees. So het ons byvoorbeeld gesien dat gebeure wat in werklikheid oor 'n langer tydperk gestrek het, vertel word asof dit kort op mekaar sou volg, byvoorbeeld Sanherib se dood; dat konings en gebeure uit hul historiese posisie in die teks gebruik word, byvoorbeeld wie die farao aan bewind in Egipte was gedurende dié tyd en die tyd van die besoek van Babiloniese gesante aan Hiskia se hof. Dan is daar ook die

verswyging van die tribuut wat Hiskia aan Sanherib sou betaal het en die wonderwerkagtige karakter wat die Bybelse weergawe oor Sanherib se opheffing van die beleg van Jerusalem bied.

Die vraag is nou: Beteken dit dat die Bybelse gegewens onbruikbaar is? Uit die aard van die saak is die antwoord hierop 'n emfatiese nee! Nee, dit moet ons nie laat twyfel aan die Bybel, aan sy boodskap, of aan die bruikbaarheid daarvan nie. So 'n historiese speurtog doen niks anders as om die leser weer terug te stuur na die teks nie.

Indien die Bybelse teks vaag, onduidelik en ekonomies met historiese inligting omgaan, ja, op sommige plekke selfs oënskynlik onakkuraat blyk te wees, dan moet die leser hom-/haarself onmiddellik die vraag afvra: Is die teks se bedoeling dan om geskiedenis weer te gee; om dinge te vertel soos dit werklik gebeur het? Het die teks nie moontlik 'n ander intensie as bloot die vertel van bepaalde gebeure rondom koning Hiskia se regeringstyd nie? En om 'n antwoord hierop te kry, kan die navorser nie anders as om terug te gaan na die teks nie. Daar moet dus in die teks self gesoek word na die bedoeling van die teks onder bespreking.

So word die insluiting van 'n diakroniese benadering tot die teks geregverdig en dien dit as 'n onontbeerlike deel van die eksegetiese proses. Anders as wat die beskuldiging uit sommige kringe dit graag wil hê, lei historiese arbeid in die eksegetiese proses dus nie die leser weg van die teks af nie, maar dit bring die leser juis weer terug na die teks toe. Nou egter as 'n ingeligte leser. In die onderhawige

studie beteken dit gevolglik dat die sinkroniese dimensie van die eksegetiese proses in die volgende hoofstukke aan die orde kom wanneer daar gefokus word op die teks soos dit tans voor ons lê.